kaynak

BALIKESİR HALKEVİ

DÖRDÜNCÜ YIL ~~44~~ 43

19 AĞUSTOS 1936

Sayfalarımız devriminin ve Halkevlerin çizdiği derin ve geniş anlamının içine giren bütün yazılara açıktır.

İÇİNDEKİLER

Nutuklar		Mükerrem, Cevdet
Çanakkaleden geçerken		Türker Acar oğlu
Balıkesir tarihen ne idi		Ekrem Çavuldur
Giresonda tarihi izerler		Kadri Balkan
Mehmet efendi		K. Kâni
Avcı Mamud		Osman Balkır
Arslanlar Mezarı		Muammer Gözalan
Orta mandıra		Türker Acaroğlu
Bu da benim sesim	Şiir	Fetiye Orbey
Sardes Tarihi.		Haydar Bergüz

Bir Rica:

Kaynağa gönderilen yazıların, çıkacak ayın ilk haftasından evvel gönderilmesini rica ederiz. İlk haftadan sonra gelecek yazılar bir sayı sonraya bırakılır.

İyesi: T. Fikret Sılay *Yayın Direktörü: Abdi Ağabeyoğlu*

kaynak

Balıkesir Halkevi Dil, tarih, edebiyat şubesince çıkarılır Aylık Kültür dergisi

Montrö muahedesi Münasebetile şehrimizde verilen nutuklardan..

Mükerrem Kâmil suyun Nutku!.

Arkadaşlar:

Gece Montröde, yeşil çuhalı bir masa başında imzalanan boğazlar mukavelesi Türk gücünün, Türk Siyasetinin ne demek olduğunu bir kere daha dünyaya tanıtmış oldu. O boğazlarki 21 yıl önce orada Türk göksünün kudretini, Türk bileğinin kuvvetini, ve Türk imanının sarsılmaz ateşini oraya saldıranlar pek acı bir akibete düşerek öğrnmişlerdi.

Bizde şefimizi, yalnız Türkün değil bugün dünya büyüklerinin en büyüğü olan Önderimizi orada bir kere daha tanımış, Çanakkalenin tarihî zaferini anarken ona . Anafartalar kahramanı demiştik.

Türkün öz avlâdı Mustafa Kemâl 19 mayısda Samsuna adımını atmakla kurtluş savaşına atılmış olduk.

Yeni Türkiye tarihinin birinci yaprağı bugünle açılıyorsa.. Onun ünlü kahraman; tarihî değerini, eşsiz kudretini muhakkakki Anafarta sırtlarından aldı.

Onun kahramanlığına bağlananlar, onun tutduğu yolun milleti kurtuluş alânına çıçıkaracağınada çok içten inanmışlardı.

Bu inanışla değilmidirki Sakarya suları tarihe ebedî bir zafer yazdı. Bu inanışla değilmidirki İnönü alanı, Dumlupınar sırtları İzmir kordonu Türk evlâdına ebediyen unutulmıyacak bir şeref nişanı verdi.

Atatürk savaşa başlarken:

Ana doluyu onlara bir mezar yapacağımızı, yılmaz ordusuna: İlk hedefin akdeniz olacağını söylemişdi. Bu tarihi kumandayı Türk evlâdı bir soluk alışda yerine getirdi.

İzmir kıyılarından Türk sularına bakanlar bu kızıl düğünün nice aziz şehid kanına mal olduğunu unutmamak üzere içlerinde duydular.

Ve artık bu toprakların bir daha düşman urağı olmıyacağına bir ağızdan and içdiler. Anadolu topraklarında türk göksünün ateşi ve Türk bileğinin kudreti ile kazanılan bu savaş .

Lozanda Türk kaleminin eğilmez, bükülmez cesareti ile imzalandı Ogüne kadar Türk yurdunu sömürge edinmek hırsile dış biliyenler. Bu güzel toprakların hasret sızısını içlerinde çöreklenmiş bir yılan gibi gizliyerek susdular.

Artık dünya; kurulan yeni Türkiyenin kudretine inandı, ve onun aziz kurucusunu sarsılmaz, yıkılmaz bir kudret olarak gör-

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

meği, tanımayı vazife bildim..

Arkadaşlar. Henüz iş bitmemişti. Çok kısa bir durgunluktan sonra milletler hummalı bir çalışma alanına atıldılar. Kuvvet karşısında bir damla mum gibi eriyip tükenmemek için her millet kendi topraklarını koruyacak tedbirler almağa başladı.

Burada Türke düşen iş de yurdunun kapısına sağlam bir kilit vurmaktı. Çanakkale boğazı Türk sularının, Türk topraklarının tarihi ve ebedi bir geçididir. Onu dilediği şekilde tahkim etmek de elbet Türkün en tabii ve en meşru bir hakkı dır. Fakat Türk yaratılışı itibarile kibar olduğundan bunu komşularına bildirdi.

Ve işte günlerdenberi Montrode milletler çala kalem çalıştılar, konuştular. Nihayetinde zafer muhakkaktı.

Çünkü Türk kudretine, hakimiyetine, zekâsına ve siyasetinin inceliğine güvenerek bu işe başlamıştı.

Arkadaşlar: Kan dökmeden, ateş açmadan, yurt yakmadan, yuva kapatmadan kazanılan bu siyasi zafer karşısında sesimizin bütün gücü ile haykırabiliriz. Artık Türkü yıkacak bir tek kuvvet yoktur ve olamaz. Türkiye kendisine dost olanların dostu ve hür netkârid r Milletlerini temsil eden bütün Montrö mürahaslarını bu siyasî yolda isabetli hareket ettikleri için selâmlıyorum.

Türkiye Cumuriyeti top.aklarında olduğu kadar sularında da hakimdir.. Bu mutlak hakimiyete karşı uzanacak el kırıl r. Yükselecek ses boğulur. Uzanacak baş koparılır. Türk, Türk adını taşıdıkca.. Dilediğini yapmamasının imkânı yoktur.

Çünkü biz Atatürk çocuklarıyız.

Hızı, inanı, atılışı ve kurtuluş tadını ondan aldık.

Bu yurdun bir karışlık toprağına, bir yudumluk suyuna bile bir yabancı el karışamaz

Buna on yedi milyon Türk kalbi bir olarak and içmiştir. Bu andın önüne kandan köpüren kızıl denizler çıksa.

Bu and n karşısına aş lmaz, delınmez, hırçın kayalı dağlar yükselse yine kıymeti yoktur.

Türkün istiklâl uğrunda ne yenilmez bir kuvvet olduğunu gece bir daha.. kati ve mutlak bir şekilde bir kere daha bütün dünya öğrendi.

Ne mutlu Türk olana..

M. Cevdet Demirayın Nutku

Arkadaşlar!..

Boğazlar üzerindeki mutlak hakimiyetimizi tanıyan yeni boğazlar mukavele namesile Türk Ulusu en büyük, en sevimli bir gününü yaşıyor, İstiklâl Savaşında ileri.. İşaretini veren sayısız durumlarla Türk milletine medeni milletler arasında yer ayırtan büyük şen Atatürkün işte bugünde heycanla ve derin bir balılıkla haykırıyoruz.

Atatürk ve onun çok değerli arkadaşları bize millî mücadele ve Lozan ile yeni hür müstekil bir vatan yarattılar. Bu gün yine ayni ulu başlar her biri asırlara sığmıyacak kadar büyük olan inkılâplardan sonra Montrö muzafferiyeti ile boğazda Türk sularında Türk hakimiyeti kurdular.

Hakimiyete Türkiyenin bütün cihanın zabta, takdir ve alkışları önünde kazandığı zafer kısa bir zamanda medeni bir seviyeye ulaşdığımızın ve cihan gidişinde mühim bir rol oynadığımızın en büyük delildir. Boğazların Avrupa ile Asya gibi mühim bir geçit yerinin Türkiyenin emniyeti bakımından çok büyük bir degeri vardır. Yenilmez ve geçilmez kahraman Türk ordusuna kavuşan boğazlar artık

geçilmiyen bir kaledir.

Kötü bir niyetle oraya uzanacak olan her hangi serseri bir baş sahillerin yalçın kayalarında parçalanmağa mahkümdür. Çünkü artık boğazların mavi sularında Türk topraklarının gölgsi, Türk süngülerinin parıltısı ışıldayor.

Bogazın dört bir yanından esen rüzgârlarına yıllardır hasret çeken Mehmetcik bu gün orada tunç bir heykel heybetile ayaktadır. Habersizce boğazın mavi sularını aşmak isteyenlerin kulaklarında onun şu gür sesi oğuldayacaktır.

Yasak!

Geçilmez..

Bogazların Türkiye gibi barışa bağlı, gücüne kuvvetine sahip bir devlet tarafından emniyet altına alınışının ehemmiyeti inkâr edilemiyen bir hakıkattır. onun için bogazlarda askeri hakimiyetimiz tesis etmenin kendi emniyetmizle birlikde dünya sulhunu da kuvvetlendirmiş bulunuyoruz. İşte tarihi büyük bir deger taşıyan Montör mukavelesile cihana itimat temin eden Türkiye bogazlar mukavelesi iie çok şerefli bir vazife almış bulunuyor.

Türkiye dünya sulhuna dört elle sarılmıştır. Fakat kendi öz topraklarını büyük bir titizlikle korumasını da bilir.

Türkiyede en başda gelen hedef başı dik, hür ve müstekil bir devlet halinde yaşamaktır.

Türkiye kuvvetlidir.

Millî sınırları tam bir emniyet altındadır.

İsmet İnönü heycanlı bir nutkunda şöyle haykırmıştı:

«Yeni Türkiye doğduğu gündenberi milletlerin yarışı için çalıştı Dün kahramanca vuruştuğu milletlerle bu gün yakın samimî dostluklar kurdu. Eğer insanî idaallerimize rağmen icabederse geniş Türk istilâsının ilk günlerinde olduğu gibi yine vatın müdafasını kadın ve çocuk bütün millete ait bir vazife olarak kabul ediniz. Bu bütün millet başbuğ Atatürkün tarafında yekpare olarak onun emrinde ve onun zafer yolunda hareket edeceğiz.»

Dünyanın en büyük adamı büyük önderimiz Atatürk senin şu sözlerin Türk milletinin ebediliğini gösteriyor:

«Her Türk ferdinin son nefesi Türk Ulusunun nefesinin sönmiyeceğini, onun ebedi olduğunu göstermelidir. Yüksel Türk, senin için yükseklığin hududu yoktur.»

Bize ebedi bir istiklâl yaratan büyük Atatürkü ve boğazlar mukavel si ile Türk zekâ ve dehasını bir kere daha duyuran Türk diplomatlarını saygı ile anarız.

Yaşasın Cumuriyet hükûmeti, yaşasın Türk Ulusu, Çocuk haftası, yaşasın değerini heycanla andığımız Atatürk:

Montreux Zaferi Münasebetile:

ÇANAKKALE'DEN GEÇERKEN!.

Yazan: KURUM KINÇEF

Çeviren: TÜRKER ACAROĞLU

[Bulgarea «Varnenski - Novini» de çıkan, ve yazanın « Çanakkale'den geçerken hatıratından birkaç yaprak» dediği bu yazıyı, boğazlar probleminin lehimize halledildiği şu sırada alâkalı bulduğumuzdan aynen dilimize çeviriyorum:]

İşte, nal şeklindeki Mortobey ile sınırlanmış olan yalçın Heles [*] burunu karşımızdadır.

*
* *

— İngilizce biliyorsunuz değilmi?. Ölüm körfezi, ölüler körfezi burası...

Bunları bana söyliyen geminin yarbaş kaptanıdır. Büyük bir öfke ile elile orasını göstererek devam ediyor:

— Ve.. Bu sıfat yerinde, değil mi?.

Biraz durarak:

— Neden olmasın ki, burası, büyük miktarda İngiliz, daha doğrusu Londra entelejansı mümessillerinin mezarıdır. İngiltere, büyük harpte düşünmeden evlâtlarının çiçegini ölsünler diye buraya gönderdi. Ölüler körfezidir burası!

Yarbaşkaptan fazla söylemedi. Ellerini merdiven parmaklığından kaydırarak kaptanköprüsünden aşağıya indi.

Bu sırada, elinde dûrbin, gemi kumutanı bana yaklaşıyordu...

— Görüyorum ki, dedi, şu yerler için defterinize bir şeyler kaydediyorsunuz. Kısa, çok kısa kesiniz. Size iki tarih her şeyi anlatmağa kâfidir:

— 18 Mart 1915.

Ve,

— Ayni yılın 25 Nisan günleri..

Ben;

— Çok rica ederim, bay kamutan, tecessüsüm bir kat daha tahrik etmeyiniz. Zaten yarbaşkaptan, genel hatlardan kinaye yolile bir şeyler söyledi.

— Çanakkale faciası için mi.? Diyor.

İngiliz komutanı, yine teklifsizce, hep ayni sakin, ölçülü sesile konuşmasına devam ediyor:

— Size bir az evvel söylediğim 18 Mart 1915 tarihinde, İngiltere, bahrig harp kuvetlerinden katiyetle emin bulunduğu yılın, bir Fransız deniz filosunun da yardımını temin ettiği bir gününde, Çanakkale istihkâmlarına (3) mil yaklaşti.

Bu niçin..

Türk topları,

Türk cepheleri,

Türk dritmotları tarafından batırılması için

Ve,

İngili Amirali, bu faciadan müteessir olarak kavmi soğukluğu ile:

«— Büyük tanrım.! Kral ve İngiltere için ölen kullarının ruhlarını sen koru! Diye yalvarması için.. Değil mi?.

Hemen atıldım:

— Fakat, bay komutan, bu dram bununla bitiyor mu? Halbuki «Çanakkale» filmi bize o kadar zengin materjal verdiki..

O:

— Hayır, bu onun başlangıcıdır diyebilirim. Çünkü çok geçmeden, ayni yıl içinde, 25 Nisanda - ki bu tarihte İngiliz deniz harp tarihi için başka bir karagündür - İngiliz ve Fransızlar bu defa karaya asker çıkarmağa teşebbüs ettiler. Birinciler Avrupa, ikinciler ise Asya Türk kıyılarına.. çıkmak istediler.

Ben sabırsızlanarak:

— Yine muvaffakiyetsizlik için değil mi?.

Diyorum.

— Evet, diyor. Bu, ham bir hayali ameliyat sahasına çırmak istemekten başka bir şey değildi. Bu yanlış ameliyat süel büyük adamları uzun yıllar düşünceye sevkedecek, ve onlara, ellerinde daimî mürekkep kalemleri olduğu halde yeşil mısalarda uzun uzadıya plânlar çizdirecektir. Sözüm, esatiri deniz kuvetlerimize rağmen, biz, İngilizler içindir.

Komutan, durbünü bana veriyor, ve parmağı ile uzağı işaret ederek durmadan söylüyordu:

— Şu karşıdaki pilâji görüyorsunuz ya?. Onun karaya asker çıkarmakl ğımızda başlıbaşına önemli bir mevkii vardır. Denizin oradaki pek derin olmıyan sahili muazzam asker cesedi yığınlarile dolmuştu. Şimdiye kadar dünya harp tarihinin tanımadığı, ve dolayısile kaydetmediği ne müthiş bir şey, değil mi?.

Bana sorabilirsiniz «Nasıl?» Diye. Bayağı işte.. Soldaki şu, tabyeye bir kale olan yalçın Hetes burnundan ve karşıdaki o kalın surdan başka, bize, işe yarar düzlük olarak yalnız şu biricik plâj kalıyordu.

Sayısız harp gemileri, şilepler.. Sahile [100] metre yaklaştı. Su, sanki bir saç örgüsü idi.

Kumanda:

— İleri!..

Ve, netice:

— Hiç..

Herkes suya atılıyor, bir anda kimse kıpırdayamıyordu.

Çünkü..

Türkler tarafından zekice, kurnazca hazırlanmış ağlarla sarılarak kapana tutuluyorlardı.

Bir kaç yaylım ateşi. Ve sonra, bütün asker sizlere ömür. Şehit.

Burada İngiliz kamutanı hissiyatına hâkim olamıyarak:

— Ah, Mortobey. Mortobey!. inildedi.

*
* *

Hele'sin bir köşesinden birdenbire beyaz taştan dev misali bir âbide fışkırdı. Kuleye benziyen bu şey, bize, sanki bir kurtarıcı deniz feneri imiş gibi göründü.

Hayır.. Bu bir kule değil! Bu, minnet ve şükran için dikilmiş kahraman Türk askerinin abidesidir.

Bir diğer taraftan, mezar ormanı içinde başka bir kabir abidesi yükselerek tpkı şahadet parmağı gibi göğü işaret ediyor..

— İngiltere! Senin, birkaç bin oğlun oradadır!. Bu oğullar için, su gibi akan senin altın nehirlerinden daha coşgun, daha köpüklü nice anne gözyaşlarından müteşekkil nehirler akmıştır!.

Ve, acaba bu altınlar, yeryüzünde sıcak, bol ve fakat en temiz biricik şey olan ana gözyaşlarının ve ana iztirabının değerini ödiyebilecek midir?.

Asla!.

Bunu, şurada yatan binlerce ölü dahi biliyor.

Lakin onlar bugün susmaktadırlar. Onların yerine herşeyi yalnız bir tarih söylüyor, her soruya bir tarih cevap veriyor:

— 25 Nisan 1915.

Ve yine onların yerine, bu harp kazancını bir körfez anlatıyor...

Ve bu körfezin adı:

— Mortobey!. Ölüm körfezi.. Ölüler körfezi!.

Balıkesir tarihen ne idi?

Yazan: EKREM YALÇIN KAYA

Bu günkü Balıkesir havalisi, kadimen [Misya] namını taşırdı. Bura sekenesi için eski tarihler; Trakyadan gelmiş Misyenler diyorlar. Fakat zaten Misyen ismini [Misi] ki taşına izafetle almışlardı; binaenaleyh bu isim ancak gelip yerleşmekle teayyün ediyordu. Ve bunların asılları hakkındaki tarih rivayetleri bir çok tezatlarla malamaldir. Şarl Teksiye, [Küçük Asya] namındaki eserinin Misiye tahsis edilen üçüncü kitabında bu rivayetleri uzun uzadiya izah eder. Fakat bu günkü tarihten bir asır evvel yazılmış olan ve hali hazır keşfiyatının tesbit ettiği hakayıkten bittabi o zaman haberdar bulunmıyan müverrih, hakikate pek yaklaşan kayıtlarıda koymaktan kaçınmamıştır. Bu meyanda Misyenlerle, sahibi kuvvet konşuları olan Lidyalıların ve daha cenubta yarım barbar Karyenlerin akt ittifak ettiklerini yazarken; buna dair [Herodotun] Karyenler ve Misyenler, Lidyenlerle müşterek bir asıldandırlar. Çünkü [Midos] ile [Lidos], [Kares] sin kardeşleri idiler. Ve bütün bunlar hep bir lisan tekellüm ederlerdi. Dediğini ve Strabonun Milâs yakınlarındaki [Jüpiter Karyen] Mabedinin üç kavim arasındaki ittihat ve uhuvvetten dolayı müşterek olduğunu yazdığını ve bununla beraber [Karyen] lerin hiç bir vakit Trakyalı olarak tanınmadıklarını da tasrih eyler. [Ali Suat bey tercümesi, cilt bir sahife 273].

Misyenlerin kıyafetleri içinde Tilki derisinden bir külah ile bir üstlük örtülü yelek ve ayaklarında geyik derisinden çizme, elde kısa bir harbi ile bir mızrak ve müdafaa için ufak bir kalkan olmak üzere Herodotın tavsif ettiğini ve bu kıyafetten yerleşmiş bir kabile çiftçisinden ziyade göcebe bir muharip numunesi çıktığını yazar. Ve nihayet Misyenlerin kendilerinden evvel küçük Asyada sakin [illegible] larla ihtilâtlarını ve Trovada milâttan bin beş yüz sene önce yerleşen ve Trakyayıda tstilâ edenlere kadar vardıklarını zikir eder. En inhayet bu kısmın sonundada muhtelif medeniyet tesirlerine rağmen halisüddem Asyalı mevzuu bahidsirki hakikat itiraf olunuyor demektir.

Kezalik aynı müverrih Trovanın muhtelif hadisatı arasında Misyenlerin bunlarla ittifakını ve meşhur Trova muharebelerinde yerdımlarını ve bunun ırk yakınlığından ileri geldiğini ve Trovalılar isimleri arasında Asuri ve Friçya.

Lisanlarında mukabili olan kelimelerden terekküp ettiğini ve isimlerini sayarak içlerinde karyenlerde dahil olduğu halde Küçük Asya garbının bir hükûmeti müttehide halini irae eylediğini (Cilt bir sahife 333) uzun uzadıya anlatır. (İkinci Cilt Sahife 23 de) Lidyaların Misyenlerle beraber Trakyadan geldiklerini ve Lidyenlerin aynı Misi Lisanını konuştuklarını ve Misyalıları sahilde bırakarak daha içerilere girdiklerini yazar. (Aynı eserin 28 inci sahifesinde) de Lidyanın tarihile meşgul olan yeni müelliflerin bu imperatorluğun hükümdar sülâlesi başında (Bolüs) ve (Neynüs) gibi Asur kıralları isimlerini gördüklerine hakkile hayret ettiklerini ve bundan bahis eden yegâne müverrih Heroduttan istintaç edilen faraziyata göre bu pek eski zamanda Lidya ve Asuriyenin gayet, vasi bir İmparatorluğun iki kısmını teşkil eylediğini ve bu İmparatorluğun Diçle nehri kenarında Küçük Asyanın garp hududuna kadar devam ettiğini ve Heredottan muahhar bazı Müverrihlerinde Müteferrik

kuyudatına göre Lidyalıların Sam akvamile münasebetlerini ve kezalik bazı müverrihlerin ananatı şarkiyeyi Yunaniyeye tercih ederek birinciye İstinat ile (Lud)un Çocukları Lidyalıların garbi Anadoluya gelip yerleşmek için Mezopotamyadan çıktıklarını farz ettiklerini anlatıyor. (36 ıncı Sahifedede) İyonyenlere karşı mukavemet eden Lidyen, Karyen ve Misyen müttefik kavimlerini zikir ediyorki garbi Anadolunun hariçten gelenlere mukavemetini musavverdir.

Çağışta bulunmüş Eolyen keykeli

Kezalik (Eolyen) lerden bahs ederken (4 üncü fasıl cilt iki sahife 15) eski Eolyen arazisinin. İzmire kadar devam ettiğini ve bu şehrin bile hükûmatı müttefikaya dahil bulunduğunu ve (Sipilüs) sathı mailini eski Eolide dahil etmek iktiza ettiğini, fakat fazla olarak görülen harabelerinde masal devrine ait ve hatta Eolyenlerin vürudundan evvelki zamana mensup olduklarını ve Spilüs dağının cenup sathı mailinde ve körfezin ta içine hâkim kısmında mühim bir şehrin vucuduna delâlet edecek eski duvar bedenleri yükseldiğini ve bunların hâl ve tarzı pek eski bir zamanî meçhule ait olduğu gibi Yunan medeniyetine dairde hiç bir alâmet izhar etmediklerini ve burada bilâkis asyanın izleri (Kapadök) ve (Firiçya) da görülen tarzı sanatın müşahade edildiğini yazar.

Lidyalıların tarihçe malûm hükümdarı

Sülâlelerinin başında Meon gelirki Yunanilerce Jüpiterin ve Tellosun oğlu tanınır. Yani aslı meçhul bir hüviyet arzeder. Bu hükümdar memleketinin henüz Lidya olarak tearuf etmediği v e ancak Meonyenler diye İlyadada zikir edildiği bir devrede Lidye ve Firiçyalılarında iştirak ettikleri Sibel mezhebini tesis etmişti. Bu mezhebin mabetlerini orta Anadoluda ve bugün bir Hitit merkezi olduğu tahakkuk eden (Piteryom) dada bulursunuz.

Bütün bunlardan çıkan netice: Misyalıların, Lidyalıların Karyalılarla ve Trovalılarla münasebet ve karabeti ırkıye, ve irtihadı diniye ve lisaniyelerinin ve Lidyalılarinda men'şelerinin Mezopotamya olabileceğini ve bütün bunların müttehiden hariçten gelen mütecavizlere karşı vatanlarını birlikte müdafaa etmiş bulunduklarını bundan 100 sene evvelde Şarltiksiye tarafından mahallinde yapılan tetkikatla anlaşılmış ve kabul ve itiraf olunmuş bulunmasından ibarettir.

Aynı muharririn ikinci cildinde ve 22 inci fasılda (Sahife 75) tarif ve tavsif ettiği ve Sizostris Dikili taşı namını vererek resminide derç eylediği ve fakat eski müverrihlerin hikâyatına rağmen aman tamamile Mısıra ait olmaktan ziyade İç Anadoluda Piteryum ve civarında görülen eserlerle müşabihetini kabul eylediği eski Nif (Kemal Paşa) yakınındaki kabartma ve kayaya mahkuk resmin delâleti pek aşikârdır. (Şekil bir de gösterilmiştir) Bahusus Heredotun tarifini nakilde pek isabet vardır. Halâ mevzubahis

yazı mevcut olmamakla beraber Herodottan naklen bu kabartma heykelin bir omuzundan diğerine, resmin göksünde Mısır hurufile resmedilmiş bir yazının manası olarak (Bu kudretli omuzların bu memlekete sahip ettiği şahıs benim) iba-

Nif âbidesi

resini koyması en doğru bir delildir. Zira bu heykel halâda mevcuttur ve evsafı bariz bir (Eti - Hitit) Eseridir

Mevzubahis yazı bugün yoksada, Herodottan bu asra kadar aşınmış olabilir. Mısır yazısı denende hiç şüphesizki o zamanlar pekde okunamıyan bir Heyeroğlif olabilir. Fakat aceba Mısıramı ajttı? Zira Etilerinde yazıları kendilerine mahsus bir Heyeroglifden başka bir şey değildir. Ancak Heyeroglif manayi nakî etmesi tarihe en büyük hizmetidir.

Evet o kudretli omuzların bu memlekete sahip ettiği şahıs; resminde gösterdiği veçhile bir Hitit benliği idi.

İşte yalınız bir tek Avrupalı müdekkikin memleketimizi dolaşarak ve muhtelif eserlerden tetkikât yaparak edindiği intiba bile bundan 100 sene evvel nakil ettiğim neticeyi vermekte idi. Fakat o zaman Hitit tarihi ve Etilerin bu havalideki mevcudiyetleri lâyikile bilinmeyordu. Onun için Şarl Teksiye gibi kiymetli bir şahsiyette o zamana mahsus bilğilerin mahdudiyeti yüzünden ancak hakikatın etrafında dolaşmış ve fakat bilmiyerekte, asla bile nufuz etmekle yalınız hakikatı tasrih edememiştir.

Balıkesir havalisinin Arkeoloji noktasından elbette tetkika değer pek çok eserleri vardır.

Bu meyanda Misyada en eski unsurun gene Etiler olması gayri kabili ret delillerle tayin edecektir. Netekim bu güne kadar bulunabilenlerlede bu nokta daha şimdiden tenevvür ediyor.

Eski Trova yahut (Dar ova) lılara, Ankova, Kızovlıların yardımı kadar, Armutova (Edremitte bir nahiyedir) ve diğer emsali havalj yerli sekenesininde o zamanlarda tanındıkları ve Yunanılerce anıldıkları ve ancak başka namlar altında, meselâ Fıriçyalılar, Misyalılar, Lidya ve Karyalılar gibi ünvanlarla İlyadaya isimleri geçmiş bulunması pek tabii görülmelidir.

Eski tarihlerde Yunan devri denilen ve bu gün Ege medeniyeti diye tasrihi lâzım gelen devirdeki eserlere geçmiş, isimlerini zikir ettiğimiz bir alây mamureninin çevrelediği orta Misyanın pek müphem ve meçhulâtla mahmul olması mukabili tarihi kadin hritasının bu boşluğile karşılaşan sahasında Trova harbine tekaddümü şüphesiz Eti eserlerine tesadüf etmekle buraların boş olmadığını ve asıllarını muhafaza etmekle, yani Yunan medeniyeti denilen tesirin o tarihlerde nufuzu haricinde kalmış bir mıntak olmasile boşluğunu kabul edemeyiz. Baba köyünde bulunan Eti Masnuatı bu mevcudiyetin bir delili ve mezkûr mahalde oldukça vâsi bir mamurenin merkezi idi. [Halkevi müzesindeki Eti Masnuatı, şekil 2, Baba köyünde çıkmıştır,]

Bilahara ve Trova harbinde altmış sene sonra küçük Asyaya ayak basan Eoliyenlerin de kezalik eski tarih haritasında buralara kadar uzandıklarını gösterecek hiç bir işarete tesadüf olunmaz.

Fakat Eoliyenlerin karşı yakadan getirdikleri Fistan'ı muharipleri tecessüm ettiren küçük heykelciklerin Çağış nahiyesi mıntakasında çıkmasıda bu tarihi boşluğu doldurur Demek oluyorki küçük timsalleri mezarlarına kadar konulmuş bulunan Eoliyenler de buralara kadar uzanmış bulunuyorlardı [Bir elinde Tahta bir kılıç başındaki migferin sorğucu takma ve, diğer elinde kalkan, kırma eteklikli ve takma ayaklı küçük heykel. [Şekil 3] Çağış merkezinde bulunmuştur.] Bunlardan sonrada Yunan ve Roma Devirleri denilen zamanların eserleri görülüyor. Fakat Şarktan aldığı ilhâm ile garbotaki benliğini muhafaza edemiyen ve istihalesile yep yeni bir medeniyet diye ortaya çıkan Bizans uzun müddet çehresini saklayamıyarak aslına dönüyorki, işte o devirdede Karesi beyliğini yani Türk aslını ve Hitit benliğini görmüş ve bulmuş oluyoruz.

Tabiri diğerle diyebilirizki bu muhtelif zamanların pek çok medeniyetlerle birbirine girift olarak doldurduğu boşluk bir Misye benliği yani bir Eti ve Türk aslından başka bir şey değildi.

Bigadıcın baba köyü her halde mühim bir Eti merkezi olacaktır. Burada her kazılan mahalde eski Hitit masnuatından Çanak ve Çömleklere tesadüf olunur. Bunlarda Balıkesir Halk Evi Müzesine getirilmiş olanların fotuğrafları yukarda zikir edilmiştir. Bu köyden başka Çağış nahiyesinin Bayındır ve Orhaniye köylerile Balyaya Tabi Ilıca Nahıyesinin Hisaralan ve Yarışalan köylerindede bu gibi eserler bulunuyormuş bunlarda göstermektedirki Misye merkezinde bir Hitit camiası malum tarihlere tekaddüm ediyordu ve Türklük her şeyden evvel gene buralarda vardı. Bu güne kada rmuhafeza ettiği unsuru asliyi ve onların tekâmülâtını nesillere devretmekten başka bir şey yapamıyan zaman bizi asrımıza yetiştirmiştir. Bu seyri takip edecek olan keşfiyatıda Arkeolojik tetkikat ve hafriyattan bekliyoruz.

Gireson kamunda Tarihi izerler ve Gireson

Yazan: A KADRİ BALKAN

Kamunumuzun tarihsel izerlerinden biri de Halkapınar adı verilen havuzdur. Kamun merkezine 20 - 25 dakika uzakta dört metre kutur, iki metre derinlikde taş ve harçtan yapılmış olan bu havuz her zaman için bir değirmen taşı çevirecek kadar su akıtır.

Yapılışı hakkında esaslı bir şey bilinemiyorsa da halk arasında: Cinevizlilerden kaldığı, İranlılar buralara geldiklerinde ayrılan yerli halk tarafından havuz hiç belli olmayacak bir biçimde saklandığı, uzun zamanlar kapalı kaldıktan sonra buraları geçen kervanların konak yeri olunca bir su sızıntısından yeniden ortaya çıkarıldığı söylenmektedir.

Gerçek olan bir şey varsa etrafındaki yerlerden çıkarılmış yazılı, resimli taşlar mermer sutunlar, ince işlemeli sutun başlıkları çok eski devirlerde buralarda canlı bir soysallık dirimi yaşadığıdır. Buradan çıkarılıp bazı yapılarda, çeşmelerde kullanılan ve şimdi okul müzesine toplanan taşlardan alınan bir kaç yazıyı buraya geçirmeği yerinde buluyorum.

Bir sütun başlığında

ЄΛΕΑΠΟΘΕΜΕ = kırık

Bir mermer taşta

ΤΟΜΕxΑΗΡΑΚ = kırık

ΕΤΕΙΜΗΕΕΝ] = kırık

ΟΤxΚΙΛΙΟΝΤΙΛΟΤ =

xxΟΝΙΕΡΗΔΙΑΡΙΟ =

ΕΠΙΜΕΛΗΘΕ =

X İşaretli yerlerdeki harfler bozulmuştur.

Halkapınardan Bergama ile Bursa arasında uzayan ve çok iri kara taşlardan yapılmış hâlâda bozulmıyan yerleri görülen bir de yol geçermiş. Halk arasında (Kara döşeme) adını taşıyan bu yol içinde bir rivayet var.

Bir zamanlar Bergama kralının çok güzel bir kızı varmış. Bursa ve Kastamoni beyleri ayrı ayrı bu kızı istemişler. Kral; Bursa beyine kendi memleketinden Bergamaya kadar bir döşeme yol yapmasını, Kastamoni beyine de Somadan aksuyun Bergamaya getirilmesini ve bunlardan hangisi önce bitirirse kızı ona vereceğini söylemiş. Her ikisi de hemen işe başlamışlar. Kastamoni beyi suyu götürtmek üzere iken kendisine nasıl geliyor mu diye sorulunca:

— Ne yapacak, köpek gibi arkamdan koşuyor, demiş. Fakat su bu sözden sonra daha ileri gitmiyerek geri çekilmiş. Bursa beyi ise yolu bitirmiş ve kızı almış.

Bu yoldan Osmanlı imparatorluğu devrinde bile uzun zamanlar posta katarları, kervanlar işlemişler. Sonraları çok ormanlık olan bu çevrede soygunculuk baş gösrince daha saklı yerlerden geçilmeğe başlanmış. Fakat yakın köylerin bulunmaması hemen her yerin sık ormanlarla kapalı olması soygunculuğun günden güne artmasını kolaylaştırmış.

Bir gün de Padişahlardan birinin çulhadarı zengin bir kervanla geçerken kamun merkezine bir saat uzakta bir boğazda baskına uğrayarak kervanı soyulduktan sonra kendisi de öldürülmüş bu yer halâ Çulhadar mezarlığı diye anılır.

Bunun üzerine şimdi Giresonun bulun

duğu yere bir han yapılarak yol bu tarafa çevrilmiş ve bir köy kurulmağa başlmış. Halkın gelmesini temin için buraya yerleşeceklerden hiç bir algı, vergi alınmamış. Etrafda o zamanlar alınan vergilerden ağlaşanlara yeni kurulmakta olan köy gösterilerek: «Ne ağlanıyorsun algıdan, vergiden yılıyorsan oraya girersin» denilirmiş. İşte Gireson adının buradan kaldığı kuvvetle söylenebilir. Çünki resmî ağızlarda Gireson dinilmesine rağmen bütün halk tarafından Giresin şeklinde telâffuz edilir.

Bunlar belki birer efsane, belkide hakikata yakın birer hikâyedir. Yalnız geçenlerdeki yazımda anlattığım Danişment magrasının bu pınara kadar uzadığı ve Halakapınar etrafında girilecek yerleri olması lâzımgeldiği iddia edilmektedir ki yapılacak araştırmalarda bu iddia açığa çıkarsa mağara ve pınar hakkında çok esaslı bilgiler elde edilmek mümkün olabilecektir.

Memleket büyükleri: 6

MEHMET EFENDİ..

" KADI ZADE „

K. KÂNİ AKPINARLI

Zamanında ilmile, vaizile şöhret bulmuş olan ve dördüncü Murat devrinde tütünün haram olduğunu ortaya koyan ve yasak ettiren Kadı zade Mehmet efendi Balıkesirlidir. 1) Hicri 990 yılında Balıkesirde doğ[illegible] İlk tahsilini memleketinde ve (Birgiv) Mehmet efendinin talebelerinden gördü. (2) Babası kadılardan doğanîza tır. oğlu Mustafa efendi isminde bir İyas Mehmet efendinin kadı zadelikale ün lmasının sebebi babasının Kadı olmasından ileri gelmiştir.

Mehmet efendi memleketinde gördüğü tahsili az bularak daha fazla okumak hevesile İstanbula gitti. Bilğinlerden Dursun zadenin medresesine devam etmeğe başladı. Mehmet efendi kısa bir zaman içinde hocasına dahi derslerinde yardımda bulundu. Kadı zade bu sırada tarikate intisap etmek maksadile tefsiri denmekle ün almış olan «Tercüman tekyesi» şihi Ömer efendinin yanına sokuldu isede kendi meşrebine yyğun görmediğinden az zaman sonra tekrar eski vazifesi olan vaızlığa başladı.

Kadı zade Mehmet efendi uzun bir müddet İstanbulda Murat paşa camiinde vaızlık etti. Mehmet efendi vaızlığı saatlerinden başkada talebelerine o zamanın derslerinden olan (Molla cami, muhtasar sadrüşşeria) okuturdu. (3) 1031 Hicri senesinde Birgivi zade şıh Fazlullah efendi yerine Yavuz Selim camiine vaız oldu. Bir sene sonrada Beyazit camii vaızlığına nakil edildi.

Kadı zade vaizini genellendirerek evinin yanlarında bulunan mescide de giderek talebelerine ders okuturdu.

Mehmet efendi 1040 yılında Süleymaniye vaizliğine getirildi ve aynı yıl içinde Ayasofya vaizi olan büyük Kadı zade şıh Mehmet efendinin yerine Ayasofya camii vaizi oldu. Mehmet efendinn bu vaizliği ölümüne kadar devam etti.

Padişah dördüncü Murda Sokulan Kadı zade 1044 senesinde Padişahla birlikte Revan seferine iştirak ederek Konyaya gitmişti. Fakat orada hastalanarak geri dönmeğe mecbur oldu. (4)

Mehmet efendi bundan sonra çok yaşımadı ve 1045 yılı zilkadesinde elli beş yaşında iken öldü.

Hammer; Kadı zade Mehmet efendinin ölümü hakkında şu garip malumatı vermektedir: «Koyun Dede namında bir derviş, İstaubul Kadısı Kara çelebi zade Mehmet efendiye gelerek: «Rüyada gördüm, ki Ayasofya vaizi Kadı zade Münkiri Evliya olduğu için (Hazret) Peygamber emrile boynunu urdular. Bunu mutlaka sicile kaydet!.» Diyip ısrarla, tescil ettirmiş idi;

(1) "kadı zade Mehmet efendi Balıkesirli Doğanî zade Mustafa nam bir kadının oğlu..„ Naima cild (6) s [219]

(2) Birgivi Mehmet efendi zamanının en büyük bilğinlerinden olup Balıkesirlidir. Bir çok eserleri vardır. Eserlerinin çoğu zamanımıza kadar gelmiştir.

(3) karesi müşahiri birinci kısım s (35)

(4) (1044 senesi Şabanın ikinci günü tugpür füruğu Sultanı Üsküdara çıkıp mahımezburun dördüncü günü Üsküdarda vaki kazaya kurbu cam eylediler ve kadı zade konyeye değin Padişah islam ile gidip vücudunda bazı emrazı ezdiyarile geri dönüp İstanbula geldikte bir kaç gün hasta olup vefat eyledi.) Solak zade tarihi sayfa (754)

altı gün sonra (26 Rebiülevvel gecesi 1045) Kadı zade Mehmet efendi vefat ederek halka tevcih eylediği usul vecihle cenazesini tekbir ve tehlilsiz götürüp defnettiler. (5)

Mehmet efendinin kabrj, İstanbulda Topkapu dışında mütercim mesnevî şıh Süleyman Nahifi merhumun kabri dıbindeki şehler mezarlığındadır. Müstakim zade (tekmil matem dın) ve (ha münkiri tarikat) terkiplerini ölümüne tarih düşürmüştür. Tefsir, hadis fıkıhda ihtisası vardı. Haftanın dördünü derse hasreder ve mütebakisini vaizle geçirirdi. (6)

***

Halk arasına nifak tohumu saçmakla ittiham edilen Mehmet efendi ve taraftarları hakikaten bu gibi adî vasıtalara müracaat ederek islâmiyete aykırı hareketlerde bulunmuşlar mıdır? O devirde «Sivasî efendi» denilmekle meşhur olan «Abdülmecit efendi» ile Kadı zade Mehmet efendi aralarında fikir ayrılığı olmakla hemen birini yükseltip birini açaltmak mı lâzımdır. Bizce, her ikisi de o devrin bilginlerindendir. Bir kimse ilimde yükselir âlim olur, bir kimse edebiyatta yükselir, edip olur. Bir kimse şiirde yükselir şair olur. Şu halde; ilimde yükselmiş diye bir kimseyi edebiyatta, şiirde yükselmiş diğer kimselere mi tercih etmek lâzımdır? Veyahut edebiyatta yükselmiş bir kimseyi diğerlerine mi tercih etmek lâzımdır?.

Kadı zade Mehmet efendi ilimde yükselmiş, Abdülmecid efendi ise tesavvufta yükselmiş olmakla şöhret bulmuşlardır. Binaenaleyh, her ikisi de kendi bilgileri dahilinde birer âlimdirler.

***

Hicri 1043 senesi rebiülevvelinde İstanbulda cibali yokuşundan başlayıp Saraçhane tarafını saran büyük yangın ta Mollâgürâni semtine kadar gelip üç gün üç gece devam etmişti. Bu büyük yangın felâketinden ziyadesile müteessir olan dördüncü Murat, sebebini sordukta şu karşılığı alır: Hemen bütün kahvehaneler de tiryakilerin tütün içerken uyuya kaldıkları ve ellerindeki sigaralarında hacer üstüne ve tahta deliklerinden bodruma düşerek çöp ve samanların tutuşmasından ileri geldiğini söylediler. Bu esnada o zaman Ayasofya vaızı olan kadı zade padişahın yanına sokularak kahve ve duhan bir bed'atı seyyie olup ululemre meni caizdir» dedi. (7) ve şunları da ilâve etti; «men'ine ferman edin ululemre muhalefet ederlerse ıslahı alem için katli lâzım ve caizdir. Birkaç kimesne katlolundukta sairleri havf edip feragat olunur. (8) Bunun üzerine padişah İstanbul ve taşra şehirlere şamil olmak üzere hemen bir ferman çıkararak kahvehanelerin hepsini kapattırdı. (9)

Kadı zadenin bu hareketi poretesto mahiyetinde olarak:

halkı meneylemek sana ne girer hem ne çıkar
vazia yoksa duhan ile kıyametmi kopar

Yollu itiraz edenlerde bulundu. Ve bunun muvafıkı şer'i adl ve hikmet olmadığını söyleyenler dahi oldu. Sokaklara yapıştırılan kâğıtlara:

Zararsız bir duhan hakkında neyler bunca dikkatlar
duhan ahı mazlumanı meneylek hüner oldur

(5) Hammer » cild (9) s (222)

(6) karesi müşahiri » birinci kısım s (35)

[7] Solak zade tarihi sahife 753

[8] » » » »

[9] Sultan Murat han hazretleri halkı zabtetmek için kahvehaneleri yıktırıp duhan istimalini men ve bilkülliye vüdunu refetmek üzere yesaı azm edip mütenebbih olmıyanlar zecrü katlile tahvif ettikleri esnada kadı zade efendi vaizlerin eşheri bulunmağın tarafı şehriyari mualla cenabına medarı intisap olmağiçün duhanın carfı hukulsı zamınca ictihat ve delâili akliye ile irad edip mugalatai bi endaze ile kubabı felege avaze salmıştı. Naima tarihi cild 6, S. 218.

Yollu halkın hissiyatına tercüman olanlarda bulunuyordu. (10)

Hammer: Sivasî ile Kadı zade arasında ceryan eden münakaşayı şu şekilde anlatıyor: »Şih sivasî zade efendi, Şih ekberî üsküdarî Mahmud efendinin vefatından beri İstanbul mutasavvufasının reisi olduğu gibi, Kadı zade mütekelliminin reisi idi. Kadı zade sırf ahkâmı şeriat naşiri, diğeri ahkâmı şeriyenin daha az şiddetli tefsirine taraftar olan mutasavvufasının müdafii idi. Mevlidi hazreti Peygamberi münasebetile (12 - Rebiül evvel 1043 . 27 Eylûl 1633) birbirine muhalif olan iki fırkanın reisleri, biri diğerini takiben, at meydanında kâin Sultan Ahmet camiinde vaız ittiler. Evvelâ Sivasî zade kürsiye çıkdı. Ondan sonra padişahın iltifat mahsusasına mazhar olan - Kadı zade kürsiye gelerek, bu iltifattan istifade ile, serbestane bazı sözler söyledi alelusul ekâbir aleyhine iradı kelâm etmek suretile kuvvei belâgatına ceryan verdi. Balâyı kürsüden (Müslümanların ?) Nasrettin hocanın bir latifesini nakıl eyledi: Hoca bir gün bir büyük ve bir de küçük öküz ile tarla sürerken arkadaşının sabanı eyi sürmemesinden dolayı, büyügü döğmeğe başlar bu hareketi garibenin sebebi sual edildikde «böyle yapdığım şunun içindir, ki büyük öküz hareket etmedikçe küçük öküz hareket edemez» cevabını verir. Ekâbirden ve ulâmadan bazıları vaizin sözlerinden alınarak, kürsüden indirmek istediler. Lâkin Kadı zadenin hasmı olan Şeyhülislam, huzuru şahanede öyle bir şey yapılması münasip olmıyacağını beyan ile, mümaneat gösterdi. (11)

Ulâma arasında vukua gelen münakaşaların bazı çirkin ve fena hareketlere sebebiyet verildiğini yazan ünlü tarihçilerimizden «Naima» bu münakaşalar hakkında tarihinde «malûm olaki mesleki Soficaya zahip olan erbabı tarih ile ülamayi zahir beyninde olan niza vecidalı kati eski olup Hulâfayi Raşidin asırlardanberi düveli sabıka ve Bağdat, Mısır bilad saire deyince defa müşacere ve muhavereleri muketele ve muharebeye erişdirdiği kütüp tevarihde mesturdur» diyor. (12).

Kadı zadenin halvetî ve mevlevi tarikatlarına hücumu ile ülamaye sorduğu suvalleri karesi meşahiri birinci kısmından aynen alıyorum:

«Kadi zade ve hempası olanlar erbabı tarikatın da hasmi bi amanı idiler. (Deveranı sema)a şiddetle itiraz ediyorlardı. En ziyade hücum edilen halvetî ve mevlevi tarikatları idi. Buudan başka daha bir takım münazaayi dai meseleler ihdas etmişlerdi. Bu mesail ülema arasında halledilmemişti:

1 — Hakayiki eşyadan bahseden ulûmu akliye veya riyaziyen n tahsili meşrûmu değilmi?

2 — Hızır aleyhisselâm sağmı değilmi?

3 — Ezanlar, nâtler ve saire makamla okunmalımı okunmamalımı?

4 — Erbabı tarikatın semâları ve deveranı raksmı değilmi?

5 — Sallallahu aleyhi vesellem ve radiyallahu anh bahsi

6 — Tütün ve kahve harammı, değilmi?

7 — Hazreti Peygamberin peder ve valdeleri bahisleri.

8 — Firavın iman ile mi öldü, imansızmı?

9 — Şeyhülekber hazretlei hakkında ihtilâfat.

10 — Yezide lânet edilmelimi, edilmemelimi?

11 — Zamanı Peygamberiden sonra hadis olan bid'atlar bahsi.

12 — Ziyareti kubur caizmi, değilmi?

13 — Nafile namazlar, regaip, Kadır, berat namazları kılınmalımı, kılınmamalımı?

14 — Büyüklerin eli, ayağı öpülmelimi, öpülmemelimi ve selâm verirken inhina caizmi, değilmi?

15 — Emri maruf ve nehi anülmünkir bahsi

16 — Rüşvet bahsi.

İşte bu meslelerde Kadı zade pirevleri.

Ulmu akliye ve riyaziyenin okunmaması tağınninin caiz olmadığını erbabı tarikatın deveran ve semaının rakıs olduğunu kahve ve tütünün harem olduğunu yezide lânet ve kabirlerin ziyaret edilmemesini, selâm verirken inhinanın caiz olmadığını ve zaman saadedden sonraki muhaddesatı irtikâp edenlerin kâfir olduğunu tasliye ve tarziyen'in caiz olmadığı iddia ediyorlardı (13).

Zamanındu alim ve fadıl olan kadı zade Mehmet efendinin (Menakibüssahabe) kitabülmakbul fi halil huyul isimlerinde eserleri ve bazı risaleleri vardır. Bu şiir de kadı zadenindir:

Sakın selbeyleyü ben ihtiyari
Edüp cürmü dime kim senden oldu
Onunçün giru makbul oldu adem
Olup nadim dedi kendimden oldu.

***

Kadı zade Mehmet efendinin dördüncü Murada - nasihatname- tarzında takdim ettiği bir menzumesi vardır. Aşağıde okunacağı gibi, bu menzumenin ne için yazıldığını ve bilhassa o devri kısaca gözden geçirelim: On birinci asr, Osmanlı tarihinin fecaatle dolu bir devridir. Bu devirde Yeniçeri ve sipahi ocaklarının sebebli sebebsiz isyanları, ihtilâlleri baş göstermiş; hükûmet ricalinin, saray erkânının kelleleri bu iki ocak tarafından uçurulmuş, halk bu hallerin tekerrüründen bıkmış usanmış bir halde günlerce, hattâ haftalarca işlerine güçlerine gidemez olmuşlardı. Bu devirde bazı hükûmet adamlarının idaresizliği ve padişahın da halka fazla tazyik göstermesi kadı zade Mehmet efendiyi -haklı olarak- galyana getirmiş. Ve aşağıdaki manzumeyi bir «nasihatname» olarak padişaha takdim etmiştir. Kadı zade Mehmet efendi, padişahın muhabbetini kazanmış bir adam olmakla beraber öyle bir müsteride bunu takdim etmek de zannedilirse kolay bir iş değildir.

Kadı zadenin menzumesi

— Nasihatnamesi—

Habı gafletten uyan ey Âli Osman bilmiş ol
Gider elden aç gözün tahtı Süleyman bilmiş ol
Sen sürurile safalar sürmede her köşede
Taşralarda doldu cümle ahu efgan bilmiş ol
Vaktidir şimdi tedarik edesiz çünkim yine
Bulunur ey padişahım sonra seyran bilmiş ol
Bir uyur arkada idin ceddin zabtı ile
Şimdi yer yüzün dahi göründü deveran bilmiş ol
Her tarafdan fitneler koptu riaya üstüne
Def'ine kadir degildir. ehli iman bilmiş ol
Her kes bir baş çeküp fiskile cevre başladı

[10] karesi müşahiri birinci kısım S. (36 - 37)
(11) Hamer » [9] cild s (167 -168)
(12) Naima tari» cild [6] s (218)
[13] karasi meşahiri: 1 inci kısım S [37-38]

Oldu her bir önünıdek bir şah daveran bilmiş ol
Yaktılar bolu diyarın tütünü göke ağup
Taşra köyler dahi şimdi oldu viran bilmiş ol
Yıktılar Aydın ve Saruhan illerin cümle şerrar
Nice iller varki yok içinde bir can bilmiş ol
Aldı bin yük akçayı kanlu Mehmet bey dahi
Ondan artık zulmeder her sonra varan bilmiş ol
Şenlik olan illerin içinde bir ev kalmadı
Kaçtılar sarp dağlara toldu beyaban bilmiş ol
Kâfiristana esir olmağa razı oldular
Toldu hep sünni ile mülkü horsan bilmiş ol

. . . . . .

Bir eşekci faris aslım diyu dava kılur.
Fılhakika atları cümle küheylan bilmiş ol
Korkarın bir kimsenin şer'ile cürmün sormağa
Ya yeniçeridir, yahut sipahan bilmiş ol
Asherinin ağniyası ehli dükkân oldular
Eslemezler narhı ve bozuldu nizam bilmiş ol
Herkesin ettikleri yanına kaldı gördüler
Cümle millet cemi olup gösterdi isyan bilmiş ol

. . . . . .

Bir sene beyler beyiler zabtı mensup eylemez
Mansap elden tiz gidicek olur arslan bilmiş ol
Ol sebepten beylerin emrin okuyup dinlemez
Mal ile mansap alanlar eder isyan bilmiş ol
Birsey ve afyon zehri zekkum gibi iken yediler
Toldu kahveler içi tabkile hayran bilmiş ol

. . . . . .

Çftcinin varmaz eli tohumunu yere ekmege
Kurudu şimdi geru hep bağ ve bostan bilmiş ol
Görmedinmi camie çıkdıkça halkın küsretin
Kapına geldi döküldü avret oğlan bilmiş ol
Muttalî olmaz isen bu alemin ahvaline
Açmıya cennet kapusun sana rıdvan bimiş ol

. . . . . .

Kande varsa askerin mensur olunmaz vechi ayonne
Zulüm ile nusret müyesser olmaz ey can bilmiş ol

Halk masalları:

Avcı Mamud..

Yazan: OSMAN BALKIR

— II —

Bi vamış, bi yokmuş. Evel zaman içinde, kalbır saman içinde bi koca karınan (ile) bi kocadam vamış. Bunnan bi de Mamut adında oğlanları vamış.

Bigün alam hastalanmış. Artık ölceni anamış, kocakarıyı çağırmış:

— Karı demiş, ben artık ölcem. Sana bi tek tüfekle bi kırık çakmak bırakıyom Oğlum böyüdükten sona bunnarı senden ister. Ozaman verisin, demiş. Bikaç gün sona da adamcaz ölüvemiş.

Ge zaman, git zaman Mamut böyümüş. Okucak yaşa gemiş. Anası Mahmudu mektebe vemiş; okumamış. Ustaya vemiş; bişey örenmemiş. Öle tembel tembel yatâ durumuş.

Bigün Mamut anasına demiş ki:

— Ana be.. Babamdan bana hiç bişe (birşey) kalmadı mı? Anası da:

— Olum, boban sana bitek tüfekle bi kırık çakmak bıraktı. Al sana verem, demiş. Tek tüfekle, kırık çakmağı Mamuda vemiş. Mahmut başlamış avcılık yapmaa. Hegün beş on tene av vuru, bi azını kendi ye, bi azını da satala, geçini gidelemiş..

Avcı Mahmutgilin bi de kocakarı komşusu vanış Hegün vurduğu avladan bi tene ona verilemiş.

Avcı Mahmut bigün gene ava gitmiş Oluya, hiç av vuramadan dönmüş. Kendilene olmadı için kocakarıya da veremişle. Bitene osun vusaymış yasını veceklemiş. Kocakarı buna kızmış:

— Vay, ne demek osun. Hergün bana av eti yedirilekene bön neden getimedile, ben de onlara yapcemi yaparım, demiş.

Etesi gün hemen zamanın Padişahına gitmiş Kapıclar içeye sokmak istememişle. Koca karıda:

— Gircemde gircem, demiş Bunna böle gavga edelekene Padişah duymuş. aşaya:

— Bırakın bakam, koca ninenin ne derdi va, diye seslenmiş. Bırakmışla. Çıkmış Padişahın yanına..

— Selâmualeyküm Padişahım, demiş. Padişah da:

— Aleykümselâm koca nine, demiş.

Koca karı şöle her tarafa bakmış bakmışda:

— Eyisin, güzelsin Padişahım emme, şimdi sana fil dişinden bi saray ilâzım, demiş.

Padişah:

— Peki emme o kada çok Fil dişini neden bulam, demiş. Koca karı:

— Hıh, düşündün işe bak, Padişahım. tek tüfekli, kırık çakmaklı avcı Mamud vadır. O bunun hepicini bulur, deyince padişah hemen emir etmiş:

— Avcı Mamudu yakaleb hemen bana getirin. Koca nineyede bi şinik altın ölçüverin, diyo.

İki çandarma avcı Mamudu almağa gitmiş. Koca karıya da bi şinik altın vemişle.

Çandarmala avcı Mamudu yaka paça padişaha çıkamışla. Padişah:

— Bana bak avcı Mamud, demiş. Ben Fil dişinden saray yaptırcem. sana kırk gün mühlet. Kırk güne kada getirisen getirisin, getimezsen cellâtsın

Avcı Mamud, ne yapsın:

— Peki, demiş. Ağlaya ağlaya evegsmiş. Anası:

Noldu oğlum, neye ağlayon?. Diye sorunca padişahın dedikleni anatmış, anası:

— Kayırma olum, Allah kerimdir, demiş. Sen yarın padişaha gidesin. Felen yerdeki gölün suyunu boşattırmasını, içine ırakı, şarap, konyak doldurtmasını sölesin. Bütün fille ure su içme geli.. İçen seroş olu, içen seroş olu kalır. Sen de istedin kada fil dişi topla getiri padişaha verisin

Avcı Mahmut etesi günü padişaha gitmiş. Anasının dedikleni sölemiş. Padişah hemen emir etmiş; o gölün suyunu boşaltsınla, içini ırakı, konyak, şarap doldursunla diye .

Hemen gölün suyunu boşattmışla, içine çeşid içkile komuşla . Öle üstü olmuş fille yavaş yavaş başlamışla göle su içmeğe gelmeğe, gelen içmiş kalmış, gelen içmiş kalmış; gölün her tarafı fillele dolmuş. Avcı Mamut hemen fillen dişleni kırmış, bi arabaya yükletmış, getimiş padişahın önüne yığıvemiş. Padişahda sarayını yıktırmış, yerine fil dişinden gözel bi saray yaptırmış. Avcı Mamut da evine dönmüş gemiş.

Kocakarı bakmışki avcı Mamut ölmemiş, kendi kendişine:

— Du, ben sana diri gelmeyi gösterim, diye gene padişaha çıkmış:

— Selâmün aleyküm padişahım, demiş Padişah da:

— Aleykümselâm koca ninel. Saray nasıl olmuş, diye sormuş. Kocakarı:

— Çok güzel, çok alâ olmuş emme buna şimdi bi de zığın derisi lâzım. Onu sarayının bi köşesine asdin mıdı bütün sarayın içi, memleket gündüz gibi olu, demiş Padişah:

— Peki, bunu kim bulur? diye sormuş. Kocakarı:

— Kim bulcek, demiş Bu kada fil dişini bulan avcı Mamut bi zığın derisini bulama mı hiç? Sen hemen iste, dile!

Kocakarıya gene bi şinik altın vemişle, almış gitmış Padişah da avcı Mamudu çağırtmış. Çandarmala avcı Mamudu yaka paça padişahin kaşisına dikmişler. padişah:

— Bana Bak, Mamud, demiş. senden bi zığın derisi isterim. kırk güne kada bulusan bulusun, bulmazsan cellâtsın.

Avcı Mamud ne disin:

— Peki, diyerek ağlaya alaya gene evine dönmüş anası Mamudu ağlayo görünce dayanamamış sormuş

— Ne oğlum, neye ağlayon gene. yoksa padişah bi şe mi istedi, demiş. Mamud padişahın didikleni anasına anatmış. Anası da:

— Sen gayırma oğlum, allâh kerimdir, dimiş. Yatmışla uynmuşla Sabah olmuş. Anası Mamuda demişki:

— Padişahin istediği zığın flan yerdeki dağın arkasında oturan devlen içindedir. Ure kada gide, kimseye görünmeden sokulub, zığını öldürür, derisinide padişaha gtirisin. Hadi allah işini ras getisin diye Mamudun arkasını üç defa ovşamış.

Avcı Mamud yola çıkmış, az gitmiş, uz gitmiş, dere, tepe düz gitmiş Nihayet devlen oturduğu yere gemiş. Yavaş yavaş aralana sokulmuş kimseye görünmeden zığını yakalamış; öldürüb derisini yüzmüş. gene kimseye görünmeden devlen içinden çıkub gemiş Doru padişaha gidüb zığın derisini vemiş. Deriyi sarayın bi köşesine asvemişlemiş; her taraf nur içinde kalmış. şakımış Padişah:

— Çok gözel oldu, demiş. Avcı Mamud da gene evine gemiş. Kocakarı bakmış ki Mamud gene gemiş, Kendi kendine:

— Du, demiş. Ben sana bi iş daha yapemde kurtulabilisen kurtul bakam.

Hemen etekleri sıvadığı gibi padişahın yanına çıkmış:

— Selâmaleyküm padişahim, demiş. Padişahda:

— Aleykümselâm ninel. Bak, ne güzel oldu, delmi? demiş Kocakarı:

Çok güzel, çok alâ emme padişahım şimdi sana dev padişahının kara kaşlı, kara gözlü kızı ilâzım, demiş. Padişah:

— Peki, bunu kim getiri? diye sormuş Kocakarı:

— Hele düşündün şeye bak, padişahim! Kim geticek. Bu kada fil dişini, bu zığın derisini bulub getiren onu da getiri. Sen hiç gayırma, hemen emret demiş Padişah emretmiş:

— Koca niyeye bi şinik altın verin, avcı Mamudu da bana getirin! der.

Kocakarıye bi şinik altın vemişle, İki çandarma da avcı Mamudu yakalep palas pandıras padişahın karşısına dikmişle. Padişah:

— Bak Mamut, demiş. Bu fil dişleni bulduu, zığın derisini getidin; şimdi de senden dev padişahının küçük kızını istiyom

Avcı Mamut her ne kada:

— Aman padişahım, ben nasıl bulu, getirim onu.. Demişse de padişah bu, laf dinle mi hiç?

— Uzun laf istemem. Kırk güne kada bulur getirisen getirisin, getimesen kırk birinci günü cellâtsın, demiş.

Zavallı avcı Mamut boynunu bükmüş, ağlıya sızlıya eve gemiş, anasına olanı biteni anatmış, anası:

— Sen hiç gayırma olum allah kerimdir, demiş Devle filan dağın ardında oturula. Sabalen ben senin gözleni bağlam. Çıkasın kasabadan dışarı. Bi müdet gittikten sona gözüuü açasın. Uzaman üç yol ağzında buluncen. Ta ortadaki yoldan yörüsün. U yol seni doru devle diyarına götürü.

Saba olmuş, anası Mamudun gözleni bâlamış, kasabadan dışarı çıkamış, arkasını ovşamış.

— Hadi olum, Allah işini ras getisin, demiş geçirivemiş.. Avcı Mamut öle gözü bâlı biaz gittikten sona gözleni açmış, bakmış ki üç yolun âzında. Hemen ortadaki yolu tutmuş, yörüme başlamış. Biez gittikten sona bakmışki bi adam yol üstüne boylu boyunca uzanmış, kulağını yere vemiş, boyuna dinleyomuş. Avcı Mamut:

—Selâmünaleyküm arkadaş demiş, oda:

— Aleykümselâm avcı Mamut demiş.

— Benim avcı Mamut oldumu ne bildin?.

— Ne va unu bilmicek?. Sen tek tüfekli, kırık çakmaklı avcı Mamud delmisin?.

— Hı.. senin adın ne, sen kimsin?

— Bana (Yerdinleyen Mamud) dirle. Bütün gün böle yeri dinle, her tarafta ne olub ne bitdiini işidirim. Peki, sen nere gidiyo?

Avcı Mamud olanı biteni antmış. Yer dinleyen Mamut:

— Ben de sana arkadeş olem, demiş berabe yörüme başlamışla.

Bir az gittikten sona bakmışlaki bi adam, bi ayağını bi dağa, bi ayağınıda bi dağa uzatmış, duruyo avcı Mamud selâm vemiş O da:

— Aleykümselâm avcı Mamud, demiş.

— Sen benim avcı Mamud olduğumu ne bildin?

— Neva bunu bilmicek? Sen tek tüfekli, kırık çakmaklı avcı Mamud demisin?

— Hı.. Sen kimsin?

— Bana (Serek basan Mamud) dirle. Siz nere gidiyonuz böle?.

Avcı Mamud olanı biteni anatmiş. Oda:

— Ölese bende beraberim, demiş. olmuşla üç Mamud, başlmışla gene yörümeğe..

Bir az gittikten sonra gene bi adama rasla. Elinin birini bi dağın altına ötekide bi dağın altına sokmuş; dağları elma gibi oynatır durumuş avcı Mamud selem vemiş Oda:

— Aleykümselâm avcı Mamud, demiş.

— Sen benim avcı Mamud olduğumu ne bildin?

— Neva unu bilmicek?. Sen tek tüfekli, kırık çakmaklı avcı Mamud delmisin?

—Hı.. Sen kimsin?

— Bana (Dağ hoplatan Mamud) dirle. Siz nere giyonuz böle?.

Avcı Mamud olanı biteni anatmış. Dağ hoplatan Mamud:

— ölese bende sizle beraberim, demiş. Olmuşla dört Mamud. az gitmişle, uz git-

mişle. bi adama ras gemişle. Bakmışla ki bu adım çayın üstüne abanmış (1) gelen suyu içiyo, giden suyu içiyo Hiç su geçirmiyomuş. Selâm vemişle. O da:

— Aleykümselâm avcı Mamud, demiş.

— Sen benim avcı Mamud olduğumu ne bildin?

— Neva onu bilmicek?. Sen tek tüfekli, kırık çakmaklı avcı Mamud delmisin?

— Hı.. Sen kimsin?

— Bana (su sümüren Mamud) dirle. Siz nere gidiyonuz böle?.

Avcı Mamud ona da olanı biteni anatmış. O da:

— Ölese bende beraberim, demiş. Olmuşla beş Mamud.

gide gide nihayet dev padişahının melmeketine vamışla. bi Kaç gün müsafir kaldıktan sora padişaha çıkmışla.

— E padişahım, dimiş avcı Mamud, biz ne gedik?

— E ne gediniz bakam?

—Biz Allahın emri, Peygamberin kovlile senin küçk kızını almağa gedik.

— Peki. Güzel. Madem siz bure kada onun için gemişiniz. Bende vedim emme bi defa anasına sorem. Yarın size haber getirim.

Akşam olmuş. Dev padişahı karısına işi açmış. karı vemek istemiyomuş. Doğrudan doruya (vemicez) dimekde ayıp olcemiş. Karı demiş ki:

— Bizim mağribde oturan kızdaki altın ibrikle leğeni, maşrıkta oturan kızdaki altın havluyu getirlese veriz, demiş

Yer dinleyen Mamud bunu dinlemiş meğer. Arkadaşlarına padişahla karısının nele konuşduklanı sölemiş. (Serek basan Mamud):

— Hıh, demiş. O benim için bi iş delki

Ertesi günü dev padişahı bunları çağırmış. karısının didikleni sölemiş. (Serek basan Mahmut):

— Peki, demiş. Siz kaveleri içedurun. Ben onları şimdi getirim

Onla kave içedursunla. Serek basan Mamud kasabadan dışarı çıkmış. Bi ayağını mağriba uzatmış, bi avakını meşrika, bi elini mağriba atmış, bi eli meşrika. Magribdaki kızdan altın ibrikle ilyen, meşriktaki kızdan altın havluyu almış. Onla daha kaveyi içmeden getimiş padişahın önüne komuş. Padişah şaşırmış kalmış.

— Peki, kızı vedim, yarın alın gidin, demiş. Kendiside eve gitmiş. Karsına işi anatmış, Karsı bu sefer.

— Ben öle kolay kolay kız vemem. Hani bizim askerin kırk kulplu karavana kazanı vaya. Onu beşi kaldırıp indirebililese o zaman kızı veriz, demiş.

Yer dinleyen Mahmut bunuda dinlemiş, arkadaşlana sölemiş. Dağ hoplatan Mahmut:

— O, demiş. O da iş mi sanki?.

Ertesi günü dev padişahı karsının dediğini söylemiş. Onla da:

— Peki, demişle gitmişle kazanın başına, (dağ hoplatan Mahmut) serçe parmaklanı takmış kazanın iki kulpuna; başlamış top gibi hoplatmağa. Dev padişahı korkmuş:

— Aman, demiş. Kazanı delceniz Vedim kızı, vedim,

Akşam olmuş; dev padişahı karsına işi anatmış. Karı gene razılık etmemiş:

— Bizim, demiş. Bir ordunun yediği karavanayi beş kişi yeye bilise o zaman kızı alıp gitsinle.

Yer dinleyen Mamut bunuda dinliyomuş arkadaşlana söylemiş. Su sümüren Mamut:

— Hı, demiş, sanki bu da iş mi?.

Sabah olmuş. Padişah:

— Bizim ordunun yediği karavanayi beşiniz yerseniz o zaman kızı vecez, demiş. Onlar da:

— Peki demişle. Gitmişle kazanın başına. Su sümüren Mamut bi eğilmiş kazanın üstüne . Başlamış hapur küpür yemeye.. Kazan yarı oluvemiş. Dev padişahı:

— Aman bırak, demiş. Benim askerim aç kalcek. Alın kızı götürün!

Aşam olmuş, dev padişahı karısına işi anatmış. Karı bu sefer de:

— Hepsini yapdılar. Şindi bi iş daha va. Bizim koca hamamı kırk gün kızdır. Kırk birinci günü hamama girsinle yıkansınla.. Ozaman bir dicemiz kalmaz garı, demiş. Meğer garı kızını vememek için onları hamamda yakmak istiyomuş. Yer dinleyen Mamut bunu da dinlemiş, Arkadaşlana anatmış Ona da:

— Kolay iş, demişle .

Etesi günü padişah:

— Bu son tecrübe olcek gari. Eğer bunu da yapabilisen'z kız sizindir, demiş. Mamut da:

— Söle bakam nemiş o? diyince padişah:

— Bizim bi koca hamam va. Onu kırk gün yakdırcem. Kırk birinci günü hamama girip yıkanceniz. Yıkanabilıseniz ne âlâ, yıkanamazsanız urda yana gidesiniz, demiş.

— Peki demişler.

Kırk gün hamam yanmış; adam akıllı kızmış Kırk birinci günü hamama gitmişle hamam o kada sıcık olmuşki içine girincen gibi delmiş. Hamamın kapısına gelince sümüren Mamut bi gün evel içtiği suları baş amış kusmağa, hamam buz gibi olmuş. Yıkanmışla, çıkmışla peştemalları bürünerek titreye titreye padişahın yanına vamışla:

— Aman padişahım, bu kadar soğuk hamamda olumu hiç?. Adam akıllı üşüdük demişle.

Padişah bakmışki dicek bi şey yok gayri:

— Alın kızı gidin demiş

Kızı hazırlamışla. Yanına kırk dane dev askerî, kız nada hediye olarak bi dev lalası vemiş.

Çıkmışla yola. Az gitmişle, uz gitmişle dere, tepe düz gitmişle. Gemişle susümüren Mahmudun olduğu yere. Susümüren Mahmut:

— Ee, arkadaşla, demiş. Benim yolum bu ê kada. Hadi size urlar olsun, demiş. Helâllaşmışla ayrılmışla.

Bölece hep Mamutları yerine bıraka bıraka avcı Mahmut ile dev padişahının kızı, lalası kırk tanede askeri kalmış.

Nihayet şehire yaklaşmışla. Avcı Mamut padişaha haber göndemiş. Dev askerleri urdan geri dönüp gitmişle.

Padişah davulla, zurna ila istikbalj ne çıkmış. Çalgılala şehire girmişle.

Padişah kırk gün, kırk gece düğün, dernek yaptırmış. Nihayet bi perşembe günü gerdeğe girmiş.

Dev kızı bakmış ki gelen avcı Mamut del; ak sakallı, ihtiyar bi adam Dev kızı.

— Sen kimsin? Diye sormuş. Padişahda.

— Ben bu diyarın padişahıyim, senin de kocanım, demiş.

— Hani beni getiren avcı Mahmut?

— O burda yok.

— Çabuk onu buldur bana! Diye emir edince iki çandarma avcı Mahmudu yaka paça getimişle. Kız sormuş:

— Sen beni kime getidin?

— Padişaha.

— Bu zığın derisini kim getidi?.

— Ben..

— Bu fil dişleni kim buldu?

— Ben.

Sora padişaha..

— Sana bu akılı kim vedi, diye sormuş. Padişah:

—Bi kocakarı demiş..

— Buldur onu b nal.

Bulmuşla, getimişle. Kız lalasını çağırmış. Emretmiş:

— Lalal. Padişahı bi avurduna al, koca karıyı de bi avurduna al, ikisini bi lokma edive

Lala kızın didini yapmiş. Padişahı bi avurduna, kocakarıyı bi avurduna almış. Bi lokmada unnarı yutuvemiş

Sora, avcı Mamuda:

— Bundan sora bu diyarın padişahı sensin. Ben de senin karınım, dimiş..

Yeniden kırk gün, kırk gece düğün yapmışla. Bütün vezir vüzaraya yemek yedirmişle. Kalburla pilav, elekle hoşaf taşımışla. Ben de onlan düğününden geliyodum. Şure gelince ayağım yandı. Bakdımki sıcak küle basmışım. Bir de kendime geldim. Meğer masalcı masal anatırkene ben uyuyakalmışım da ürya görüyomuşum.

1 - Abanmak — Bir şey üzerine ellerini yere dayayarak boylu boyunca uzanmak.

Arslanlar Mezarı

Nakleden: **MUAMMER GÖZALAN**

Tırmana tırmana tavanı buldum. çatıyı tutan kirişlerden birine ayaklarımı digerine ellerimi geçirerek çatıya yapışdım kaldım. ihtimal bu hareketim pek gülünç bir işdi. Ermeni askerleri mumu kaldırsalar yukarıda beni görebilirlerdi. Fakat dimağ bunları düşünmekten acizdi. kurtulmak ümidile yapılan bu hareket gayri ihtiyari ve şuursuzca yapılmış bir şeydi ilersini ve tehlikelerini düşünmek imkânı yoktu..

Aşağıda hazırlık büyük bir hararetle devam ediyor Ermeni askerlerinin galiz küfürleri işidiliyordu. Türk askerleri enli Gürcü kamalarının tersile kıyasiye dögülüyordu.

Bu aralık ayağımın dibinde bir kıpırtı oldu. Buz gibi bir ter döktüm. Baktım benim gibi tepeye tırmanan bir başka nefer.. Oda benim geldiğim yoldan çatıya tırmanarak benim biraz gerimdeki kirişlere asılıp kaldı.. Şimdi süvari ahırının çatısında iki kişi olmuştuk.. Arkadaşımın bu hareketi beni de ele verebilirdi.. Bereket versin onu da gören olmamıştı.

Artık Türk askerlerinin bağlanma işi nihayet bulmuş şimdi hepsi yavaş yavaş dışarı çıkarılmağa başlanmıştı. Hepsi çıktıktan sonra iki Ermeni askeri ellerindeki mumu ahırın içine gezdirerek:

— Çıka, çıka.. (Yok. Yok..) Dediler ve kapıyı çekip gittiler.

Ah bu kısacık saniye ne tahammül edilmez bir heyecan vermişti. Askerler koca ahırın içini eyi aramağa kalkışsalar ve mumu tavana kaldırarak dikkatle bakmış olsalar... Ahırın tepesinde iki neferin asılıp kaldığını göreceklerdi.

Bunu düşündükçe kalbim duracak gibi atıyordu. Bu suretle bir iki dakika geçti. Diğer girişteki arkadaşım yavaş bir sesle:

— İnip kaçalım diye fısıldadı.

— Biraz daha duralım: Dedim: Bu tetbirin yerinde olduğunu çok geçmeden anladım kapu tekrar açılarak içeriye iki ermeni askeri girdi.

Artık kurtuluş yoktu ermeniler dışarıda askerleri saymışlar, 58 kişiden 2 neferin noksan olduğunu anlayarak bizi aramağa gelmişlerdi bu vaziyet karşısında:

— İşte biz buradayız. Bayğuş herifler. Ne yapacaksanız yapınız Diye bağırmamak için kendimi zor zabdettim. Ağzımı açmak üzere idimki askerlerin, öldürülen askerlerimizden arta kalan eşyalara saldırdıklarını görünce fikirlerini anladım. Bizi aramak için değil, çapulculuk için gelmişlerdi. alacaklarını aldıktan sonra defolup gittiler. Savari ahırına tekrar zifiri karanlık çöktü..

Tahminen yarım saat kadar o halde kaldık. Ellerim,z, ayaklarımız uğuşmuş tavanda daha fazla tutunacak halimiz kalmamıştı. Artık usulca aşağıya inerek kaçmak lâzımdı.

Arkadaşıma usulca aşağıya inmemizi söyledim. O da fikrime iştirak etti. Yavaş, yavaş aşağıya kaydık direğin dibine çömelerek konuşmağa başladık.

— Ne yapacağız?

— Kaçalım..

— Kaçalım fakat nereye? Arkadaşım:

— Rus mahallesine gidelim, Rus kumandanına teslim oluruz bizi ermenilere vermezler diyordu.

— Evet Rusların eline düşsek eyi, fakat Rus mahallesine kadar nasıl gideceğiz! Sokakta devriyeler, askerler dolu bizi yakalarlarsa işimiz tamamdır. Tekrar düşünmeğe başladık.

Arkadaşımın fikri fena değildi. Rusların eline düşmüş olsaydık hiç bir şeyden

korkumuz olmazdı. Ruslar esirlerini öldürmeyen mert bir millettir. Fakat ermenilerin elinden ve gözünden sakınarak Rus kumandanlığına kadar gitmek ve teslim olmak mühim bir işti Sonra; şimdi bu yerlerde Rusların değil Ermenilerin borusu ötüyordu. Bizi Rusların elinden almıyacaklarını kimse temin edemezdi. İşte bu sebeblerle arkadaşımın fikrine iştirak edemedim. Onuda bu fikirden caydırmak için çalıştım. Dışarı çıkmak için kapıya yaklaştık. Dışarısı ana baba günü gibi idi. Arabalar, hayvanlar bozgun halinde «Celâl oğluna» sığınmış Ermeni askerleri, kadınlar, çoluk ve çocuk, ortalığı doldurmuştu. Her an biraz daha yakınlaştığı söylenilen Türk ordusundan kaçmak için ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Bunların arasına karışmak kolaydı Ermeniler hemen ekseriyetle ana dil olarak türkçe konuşdukları için nazarı dikatı celb etmemek kabild Fakat kışladan çıkmak imkânsızdı. Dışarıda Ermeni askerleri dolaşıyor, Ermeni süvarileri atların yanına çömelmiş, konuşuyorlardı. Bunlara görünmeden çıkmanın ihtimali yoktu. Bununla beraber kapuyu usulca açmak ve sıvışmakdan başka çare yoktu. Bu maksatla kapuya yaklaşdık. daha ilk tıkırtıta dışarda bir ses işidildi. veyahut fazla korkudan bize öyle geldi. Arkadaşım bir saniye bil durmadan hayvan yemliklerinin üzerine sıçrayarak kışlanın sağındaki pençereden dışarı bakdı. Burasını beğenmemiş olacaki sol taraftaki yemliklerin üstüne çıkdı. Bu taraftaki pençereden kendisini gicenin karanlığına fırlattı bende tereddüt etmeden kendisini takip ettim. Gecenin zifri karanlığında pençereden yere kadar olan mesafeyi kesdiremediğimden düşdüğüm zaman vücudumda büyük bir kırıklık his ettim. Bu halimle hemen bir kaç saniye kendimi kaybettim. Beynim fena halda sarsılmıştı. Başımı kaldırdığım zaman peçerenin üç metre kadar yükseklikde olduğunu gprdüm. Arkadaşım benden daha çevik olcakki kalkarak çokdan gözden gaib olmuşdu. Ona seslenemezdim. İzmirli Hasan adında olan arkadaşım «Allâh rahmet etsin» eger benden ayrılmamış olsaydı, bu gün ihtimal oda sağ kalacakdı onun ne suretle öldürüldüğünü bilâhare haber aldım. İlk sersemliğim geçince etrafıma bakdım bulunduğum yer kışlanın sol tarafında boş bir arsa idi. Bu arsaya sayısı ve hesabı belli olmıyan bir çok kırık dökük arabalar, kamyonlar getirilüp bırakılmışdı. Yerde sürüne, sürüne bu kırık rabaların bulunduğu yere kadar gittim, altlarına gizlendim. Fakat bu iş kolay olmamışdı. Hava müdhiş soukdu. Tıpile karışık bir ruzkâr esiyor, ortalığı kasıp kavuruyordu. Arabaların bulunduğu arsa bataklık bir yerdi. Diz boyuna kadar çamur vardı. Çaresiz bu çamurun içine gömülerek gizlendim. Gırtlağıma kadar çamura batmıştım. Biraz sonra fecaat kendini gösterdi, bütün vücudüm demir varyozlarla dogülüyormuş gibi sızlamağa, her tarafın zangır zangır titremeğe başladı. Biraz daha burada kalırsam souktan öleceğimi anladım. Arabaların altında sürünerek daha ilerideki düzlüğe kadar çıktım, burası süvari ahırlarına oldukça uzak bir yerdi. Düzlüğün yanından ufak bir dere akıyordu. Bu derenin mecrasına girerek daha yukarılara doğru yürümeğe başladım Bu suretle 15-20 dakika sonra kışlaların arkasındaki bayırı tuttum. Bu bayırın ilerisinde bir orman vardı. Ormanın kenarına vardığım zaman şafak da sökmeğe başlamıştı. Ortalık tamamen işımadan ormana girmekliğim lâzımdı. Nihayet bu iş de oldu. Ben ormana girdiğim zaman ortalık eyice aydınlanmıştı..

Orman uçsuz bucaksız bir yer olmadığından buradada uzun müddet görülme-

den kalmak kabil değil di. Gerek yorğunluktan ve gerekse korkudan kalbim gögsümü delecek kadar kuvvetli çarpıyordu. Kendime daha emin bir şekil verebilmek için tırnaklarımla çamurları çalıları kaldırdım vücudümü sığdırabilecek kadar derince bir çukur açtım bu mezarın içine kendimi tamamile gömdüm. yalnız başım dışarda kalmıştı. Onuda çalı çırpılarla örtmüştüm. Bu halde tamam iki saat gömülü kaldım. İnsan ölüm korkusile şuurunu kaybediyor ne yapdığını bilmiyor. Şimdi içimde bir volkan varmış gibi susuzlukdan yanıyordum Bu ateş belki nöbetin tesirile idi. Çünkü başım beynim müdhiş surette ağrıyordu Nihayet öyle bir hale geldimki içimdeki susuzluğa tahammül edemedim. Ormanın kenarında dereye kadar gitmek oradan bir kaç yudum su içmek istedim. Eşinerek mezarımdan çıktım. İhtiyatla derenin kenarına kadar inerek suya kapanıp kana kana içtim. Güneşte yükselmeğe ortalığı tatlı bir sıcaklık kaplamağa başlamıştı.

Islak ve soğuktan sızlayan vücudümü güneşte ısıttım. Süvari şhırlarının olduğu tarafından büyük bir gürültü geliyordu. Bu halde daha fazla kalamazdım. Heran geçmek ihtimali olan Ermeni devriyeleri tarafından görülmek ve yakalanmak tehlikesi vardı. Tekrar ormana döndüm. Bütün günü ormanda çukurun içinde geçirdim. Akşam olmak üzere idi. Büyük felâket kendini gösteriyordu. Düşmanın gözünden sakınmak için geceyi ne kadar isteyorsam, güneşin çekilmesile başlayacak müdhiş ve tahammül edilmez sovuğu düşündükce şimdiden titriyordum. Nihayet korkduğum başıma geldi ortalık kararadı. Ortalığın kararmasilede müdhiş, yakıcı bir souk kendini gösterdi Çukurda kalırsam donacağımı his ettim Çukurdan çıkarak bütün geceyi dolaşmak ve koşmakla geçirdim... Bazen ormanın karanlığı içinde çakalların fosfor parçası gibi parıldayan gözlerini görüyordum.. Bir iki defa çukura girecek oldum daha yerleşir yerleşmez tatlı bir uykunun bastırdığını his ettim. Derhal çukurdan fırladım. Söylediklerine göre bu tatlı uyku donmanın başlagıcıdı. Bu suretle sabaha kadar idman ve koşu yapdım. O gecenin nasıl geçdiğini ömrüm oldukca onutamayacağım. Nihayet sabah oldu. Güneş tekrar güler yüzünü göterdi. Yolun kenarına kadar inerek bir az ısındım saat (10) a doğru yolun nihayetinden bir sürü sıgır gelmekte oldunu gördüm.. Onların arkasından ikide çoban göründü ormana gidüp saklanmak istedim fakat içimde büyük bir merak vardı ermenilerin vaziyetini öğrenmek iteyordum... Türk askerlerinin «Celâl oğluna» ilerlediklerini biliyordum. Çobanlar rus olsalar korkulacak bir şey yokdu.

Fakat ya ermeni iseler.. İşte o zaman iş götüydü

Birisinin yüzünden rus olduğu anlaşılıyordu digerinin ne olduğu belli değildi.

Ne olursa olsun bunlarla konuşmağa karar verdim· Tekrar yolun kenarına indim önümden geçen sığırlara bakmağa başladım.

(Sonu var)

Köy tetkiki:

Orta Mandra!.

Yazan: TÜRKER ACAROĞLU

Balıkesir merkez kazasına bağlı ve yeni yapılan Çanakkale şosesinin 12 inci kilometresinden güneye ayrılan karayolunun nihayetiude bulunan orta - Mandıra köyü, Balıkesir hinterlandında eşine az tesadüf edilir orijinal köylerdendir. Okuyuculara bu köy hakkında toplıyabildiğim en ince malûmatı hiçbir şey ilâve etmiyerek kısaca sunacağım:

Orta - Mandıra adı altında toplanan köy, hakikatte üç mahalleden müteşekkildir: Ortamandıra Çetlemik - Aynaoğlu. Fakat bu «mahalle» ler birbirinden çok uzak mesafelerdedir. Meselâ, Aynaoğlu mahallesile asıl Ortamandıra arasında (4) km. lik bir mesafe vardır. Bunların ikisi ortasında çetlemik bulunur.

Biz sağdece Ortamandıra mahallesini kastedince (Ortamandıra), bütün bu üç mahalleyi kastedince de (Orta - Mandıra) yazacağız.

Çetlemik ve Aynaoğlu hakikatte eskiden ayrı ayrı birer çiftlik imişler. Çetlemik (12), Aynaoğlu (10) ev (hane) den ibaret olduğundan bu ikisi idariğ yönden Ortamandıraya tabidirler. Çetlemikten biraz kuzeyde daha (3) ev vardır. Bunlar da ayrı yaşıyorlarmış.

Görülüyor ki orta Mamdıra diye anılan Köy, birbirinden azçok uzak, dağınık bir kaç küçük köyden meydana gelmiştir. Ve bu üç köy, hep meyilli arazide kurulmuştur.

Orta - Mandır köylülerinin her şeylerinde, başka hiç bir yere benzemiyen müthiş bir hususiyet göze çarpar. Bilhassa kadınlar pek tuhaf ve özel giyinirler Küpeleri büyükdür. Kalçalarına çeşitli boncuklardan işlenmiş, daire şeklinde birer kilim parçası takarlar. Üstlük denen şeyin burada ötedenberi yeri yokdur. Beşka köylerimizde olduğu gibi, yabancıdan hiç kaçınmazlar çünkü burası bir Türkmen Köyüdür. Fakat köylüler kendilerine «Çepni» denmesine Kızdıkları kadar hiç bir şeye kızmazlar.

Burada her gidilen evde kahve ikramı âdettir. Evler çok muntazamdır. Üstleri kiremitle örtülüdür. Müstesna olarak 4 - 5 evin çatısı samanla örtülmüştür. Gerçinlediğime göre, bunlar da yoksul ailelerdir.

Çiftçi olduklarından her ailenin muhakkak bir (dam) ı bulunur. Pek çoğunun (saya) ları dahi vardır. Köyde genel olarak içinde insan olarak ev adedi (90) nı bulur.

Evvelce muhtar ve ihtiyar heyeti üyelerinden başka soyadı alan olmadığından bunların soyadları sayım işyarları tarafından verilmiştir. Fakat Aynaoğlu halkı soyadı almamakta çok ısrar etmişler ve «Biz hepimiz Aynaoğlu oymağına mensubuz, bizi öylece yazın» demişlerdi Bütün köy binalarında numara mevcuttur. Her numara plâkasîna köylü (5)kuruş vermiştir. Köylüler geçen numara ihtikârı yapan eşekli bir adamdan müştekidirler.

Güz aylarının yağmursuz günlerinde köylü için iş - güç yoktur. Her kes bereketli bir yağmuru bekler. Ancak bundan sonradır ki, tohum ekmeğe başlarlar. Köyde modern ziraat aletleri mevcut değildir. Sapan daima karasığırla sürülür. Her eve yıllık (7) kile buğday, (3) kile arpa ve (15) kile mısir düşmektedir. Az miktarda da tütün yetiştirilir: 9, 10. Susam: 9, 15.

Köyden gündelikle işçi (amele) lik için başka yerlere gidenler yok değildir. Balıkesire ve her yere Edremide zeytin zamanında kafilelerle giderler.

Orta - Mandıra'da yabancı devlet tebaası yoktur. Hepsi islâmdır. Ana dilleri öz türkçedir. Ana dilinden başka hiçbir yabancı dil bilinmez.

Kendilerine «yerli» demekle beraber onları buraya koca Vefik «Paşa» yerleştirmiş olsa gerekdir. ondan çok bahsediliyor. Buraya gelen veya gelecek olan göçmen yoktur. Ve zaten köylüler de istememektedir.

Orta - Mandıra'da en çok koyun beslenir: 1000 - 1500 kadar (385) karas ğ r (150) keçileri vardır. Köyde hiç at yoktur. Deve sayısı (5) dir. Eskiden daha çokmuş; fakat (12) şer liraya herkes develerini satmış. Her aylenin muhakkak bir eşeği vardır. Bunlarla bilhassa ilkbaharda Balıkesire gelerek süt, yumurta, tereyağı V. S. satarlar.

Son sayıma göre Orta - Mandıranın genel nüfusu (552) dır. Bu sayının (261) ri kadın, (291) ri erkektir. Öyle olarak Çetlemik ve Aynaoğlundan (44) bina, (25) ev ve bu evlerde (56) sı kadın, (68) erkek olmak üzere ceman (124) kişi mevcuttur. Orta Mandırada en kalabalık nüfuslu ayle (16) kişiliktir. Bir evde (1) kişi oturmaktadır. Ortalama her eve (6) kişi düşmektedir. Erkeklerin (7) si, kadınların (10) nu duldur. Boşanmış yoktur. gençler pantolon geymeğe başlamışlardır.

Burada ekmek yerine, bir nevi kızartılmış mısır hamuru yenir.

Orta - mandırada okul, öğretmen cami, imam mevcut değildir. Belki bunun neticesi olarak köyde okuma yazma bilenler - yazık ki - pek azdır. yeni yazıdan (15) kişi anlır. Şu halde köyde okur - yazar nisbeti 9,3 demektir. En tuhafı mûhtar, yalnız imzasını atabilen cahil bir adamdır.

Bura köy şarkıları öyle içlidir ki... Bunlara ne alaturka, ve ne de alafranğa demek kabildir. Bu Türküler ninni ve ağlamu seslerile karışık yanık birer melodidirler

Köyün suyu boldur. Pek çok kuyuları ve büyük bir çeşmesi vardır. Çeşmenin etrafında (15) tane kavak ağacı bulunur. Yine buraya yakın muhtar ve ihtiyar heyeti üyelerinin 2 - 3 yıllık birer üzüm bağları vardır

Evler düzgün olmakla beraber helâları gayrisıhhidir. Anlaşılıyor ki, köy kanunu tatbik edilmemektedir.

Etrafta tarihsel eserler bulunduğunu köylüler söylüyorlar. Oralara gitmeyi çok isterdim Fakat mümkün olmadı

Ortamandırada köy işleri için iki oda ayrılmıştır. Odaların birinde Atatürkün küçük kıtada, eski harflerle basma imzalı bir resmi var. Ayni odanın içinde bulunan diğer eşyalar: Balıkesir İlinin her yeri ile konuşulabilen çok mükemmel bir telefon.. Bir uzun masa bir kitaplık ve yazı masası bir gaz lâmbası, koltuğu andıran dört sandalya iki yatak bir ocak...

Kitaplıkta şunlar vardır: (10) dosya, koopeatif, sayım, soyadı, tütün talimatnameleri ve bir eski yazı (Büyük Nutuk) o kadar.

Köyde eski yazıyı bilen olmadığı için «Nutuk» tan hiç istifade edemiyorlar. Bana bir kaç gece uzun uzun okuttular. Sevinçleri yüzlerinden belliydi .

Birinci odaya bitişik olan diğer oda buraya her Cumartesi gelen Sıtma Mücadelesi işyarına ayrılmıştır. Bu oda bomboş Ve rutubetlidir de. .

Orta - Mandıra halkı güle «al» dedikleri kızıla aşıktır. Soyadları da bunu gösteriyor Tarikatların lâğvından önce bu köy sakinlerinin «Kızılbaş» tarikatine mensup olmaları ihtimali çok kuvvetlidir Bakınız, muhtar ve ihtiyar heyeti üyelerinin adlarını yazayım. Muhtar H. Alcan üyeler: İ. Alhan, A. Alkan, Bayram Alten, F. Aldemir

Sonra soyadı hayreddir; burada kadın adları hep Türkçedir. İşte bazıları: Dudu, Dura, Duluşhan, Döne, Döndüre, Döndü, Cura, Selbi, Sultan, Elma, Mihri Yeter, Hürü, Şehriben, Elif Esme, Senem, Şerben, Ümmüden, Issıhan, Neslehan, Menekşe, Gül, Gülşen, Gülmaz, Güler, Gülüstan, Gülüzer, gülfer, Gülbahçe, Gülbahar, Gülizar, Güldalı, Gülsiyer, Güllühan' Gülhanım...

Dikkat buyrulursa kadınların yüzde doksanının, Erkeklerin yüzde yüzünün adları ya (gül) veya (Al) ile başlamaktadır.

Köye Balıkesir İli gazeteleri gelir. Balıkesir postanesinde bir kutuları vardır Orta - Mandıra ya ait mektup, gazete... ne Varsa oraye atılır. Sonra Köylülerden biri alarak köye getirir. Dilleri o kadar Türkçedirki, gazetelerdeki yeni kelimeleri kolaylıkla anlıyorlar. Ve öztürkçe için:

— Bu bizim dilimiz diyorlar.

* * *

Sözümü bitirirken şunu da kaydedeyim ki, bütün araştırmama rağmen köye niçin Orta - Mandıra denildiğini bir türlü öğrenemedim. Köyde bir mandıra da mevcut değildir.

Bu da benim sesim!.

„Osman Balkır„ a:

Sınırsız olsun tasam, düşer mi, sanki başım!
Yanarsam da tükenmem, Kazdağından bir taşım!
Hiç doğmamış alevler, yağsa gökten kafama!
Utandırır hepsini, benim ateşli saçım!..

**

Acılar saratsada esenlik örtüsünü;
Haykırırım yine ben, ülkümün öyküsünü!..
Ağlarsam, kıvranırsam; yazık! demeyim sakın!
Yaslarla yükseltirim, hiç inmeyen göksümü!..

**

. . . . . .

Bir köyde değilsem de ben; bende bin bir köy vardır
Oradan gelen seslere; sesim dertsiz bir yardır.
Yoksa tasta ayranım; ak değilse dört yanım;
Bunda suçlu çıkacak; yalnız karlı dağlardır!.

Fethiye Orbey

Manisa tetkikleri:

SARDES TARİHİ..

YAZAN: Öğretmen Haydar Bergüz

— II —

Birinci Atalin kain pederi olan [Anaus] evvelâ Suriye kralı üçüncü Antiyoküs namına memleketi idare ediyordu. Fakat sonradan Bergama kralına dayanarak kendini Sardda kral ilân edecek kadar kuvvetli buldu. [Milâddan evel 219] bunu haber alan Antiyoküs Toros dağlarını aşarak ordusile beraber Lidyaya girdi ve Sarda doğru yürüdü. Anaus şehirde mahsur kaldı. Fakat Antiyoküs de Lidya kralına karşı harbe girişmeğe cesaret edemiyerek bütün bir sene kralın ordusuna karşı kendisini idare etti. [Şarl Teksiye polibden nakil cild 2]

Muhasara bu şekilde devam ederken birgün Girjdli Lavzası isminde bir zabit Sardın tiyatrosuna yakın ve ıssız bir yerin üzerinde akbaba vesair yırtıcı kuşların kanat açarak dolaşıp durduklarına dikkat ederek buranın hayvan ölüleri ve şehrin pisliklerinin atıldığı bir yer olduğunu anladı. Buraya sarp bir tepe hakimdi, ve surları eyi muhafaza edilmemişti. Şehrin bu cebhesinden bir hücum vaki olacağından pek az şübhe edilirdi. Ertesi gün Antiyoküs sahte bir hücum yaparken Lauzas da yanına birkaç cesur fedakâr alarak tiyatroya yakın [Priyon] ismindeki mahalleden şehre girdi. Sard bu sure le Antiyoküsün eline geçtikten sonra sard bir kere daha yakıldı ve yağma edildi. VeAnausda idam edildi. Antiyoküs 30 sene Sardesi elinde tuttu. Fakat milâddan 190 yıl önce meşhur Roma kumandanlarından [Sipyon] kardeşi ile beraber ve büyük bir ordu ile Anadoluya geçti. [Hayat ansiklopedisi] Kartaca kumandanlarından meşhur Anibal ile birlikte hareket eden Suriye kralı üçüncü Antiyoküs ordusu ile Roma ordusu grek hayal ve edebiyatının Niyobe efsanesini doğurduğu Manisa civarındaki Sipel ya hut [Sibele] dağı eteklerinde muharebe ettiler. [Ekrem Ege tarihi] neticede Antiyoküs mağlûp ve sulha razı oldu ve Anadoludaki bütün fethettiği yerleri terketti. Bu arada Sardda Sipyona teslim ve Romanın Asya vilâyetlerinden biri oldu. Bilâhare şehir Bergama krallarına terkedilmiştir. Muharebe ve istilâlar sebebile uğradığı birçok felâketler yetmiyormış gibi Sard şehri Roma imperatorlarından Tiber zamanında [milâddan evel 14] müdhiş bir hareketi arz şehrin bina ve mabetlerinin büyük bir kısmını harap etti. Aynı hareketi arz Manisa şehrinde de büyük zararlar yapmıştır. Fakat imparator Tiberin emir ve gayretile şehir kısmen ve yeniden inşa ettirilmiştir. Fakat zelzelenin darbeleri o kadar şiddetli olmuşdukiAkropol dağındaki geniş çatlaklarda yakın zamanlara kadar bu eserlerin baki olduğunu seyyahlar yazarlar Şehir bu müşküldene de kurtuldu Sardesi yeniden tesisini arazinin güzelliğine borçludur. O suretleki milâdın birinci asrının ilk senelerinde komşuları olan Izmir, Ayasloğ, Miyle, Manisa gibi şehirlerin hiç birinden aşağı kalmıyordu. Hıristiyanlık dininin asyada tesisi sıralarında Sardes faaliyetile kendisini göstererek bu yeni dini kabul etti. Ve Asyanın yedi kilisalarından birinin unvanına lâyık oldu. Fakat Sardesin bu gayreti devam edemedi. İmparator Joliyen eski put peres dinini kuvetlendirmeğe teşebbüs ederek Sardes yerlilerinden ve zadegan aile-

sinden «Kırzanitüs» isminde birini Sardes ve Lidya ruhani reisi tayin etti Eski mabedlerin tamiri için emirler verdi. Fakat bir netice çıkmadı.

Kermen ırkından olan Vizikfotlar başlarında genç kumandanları Alarik olduğu halde Makâlonya, Tesalya ve Poloponen içlerine kadar bütün şehirleri yağma ettikten sonra Anadoluya geçmişler ve son Roma iparatoru olan Teodosun 18 yaşıda iken şarkî Roma İparatoru yapdığı oğlu (Arkadiyus) Milâttan sonra 395 vizigotlara vad ettiği haracı vermemesi yüzünden milâdın beşinci asrının ilk senesinde Gotlar tecavüzlerini (Bitinya) ve (Truva) sahillerine dogru götürdükden sonra, İmparatorun emir zabiti (Yetribelgit) ile (Kaiyans) ın idaresi altındaki ayrı bir kuvvette Sardesi alup yağmae tmişlerdir.

Emevilerden muaviye zamaninda yapılân (680 - 660) İstanbul seferinde Arap orduları Bizansa geçerken Sardese de oğraşmışlar fakat burada ikamet itmemişlerdir. Emevi hükûmdarı Melikten sonra (685 705) yerine geçen oğlu Velid (705 - 715) zamnında Andoluyı idare etmekde olan Bizanslılara karşı açılan sefer muvaffakiyetlenmiş bir çok Anadulu şehirlerile beraber Sardde istilâ ve yağmaya oğra m ştır. Fakat Emevi orduları burada kalmamışlardır. Melazgirt meydan muharebesinde (26 Ağustos 1071) Bizans İmparatoru (Romanüs diyoj nis) in Selçuk sultan Alparslana karşı mağlub olması üzerine garbi Anadolu kâmilen selçuk Türklerinin eline geçmişdir. Bunun üzerine Sard aha lisi dağlara çekilmişlerdir. Selçuk torunlarından (Kutuluş) un oğlu Süleyman babasının ölümünden sonre yerine geçmiş ve Birecik ile Urfa arasında yaşayan Türk kabilelerinin başına kumandan olmuştu. Ve [Melikşah] kendisini bizans ile muharebeye memur etmişti. O sırada bizans İmparatoru [Romanos Diyo Kenis] maiyetinde çalışan ve ücretli Norman askerlerine kumanda eden [Rosel Dubayol] Kabadokya, Firikya, Bitinya, mıntakalarında bir latin devleti kurmak istemişti. Fakat o sıralarda Bizans İmparatoru olan mihal 1074 de Süleyman ile birleşerek bu isyanı bısdırmış ve zabdetiği memleketlerde Süleymanın elinde kalmıştı. Garbî Anadolunun mühim bir kısmını ele geçiren bu kumandan Alaşehir, Sardes, Manisa, İzmir, Ayasluğ, Iznik, Aydıncık gibi şehirleri 1098 senesine kadar elinde tutmuştur.

Osmanlı İmparatorluğunu kuran Osman zamanında [1281 - 1281] Bizans İmparatoru olan sekizinci Mihal Palaologosun oğlu Andronikos [1283— 1338] zamanında Anadolu perişan bir halde idi. [Ahmet Refik Bizans karşısında Türkler sayfe 24] Bizans İmparatorluğunun bu vasfı gerek Osmanlıları ve gerek Saruhan, Aydın, Menteşe gibi Selçuk Feodal şövalyelerini İmparatorluktan bir parça koparmağa teşvik etti Bu meyanda Keremyan oğlu Alişir bey Alaşehir «Felâdelfi» yi kuşatmış, Mendres nehri yanındaki Tripolisi Aydın oğluda Sart şehrini almıştı. Hicri 703 milâdi 1303. [Gibons Osmanlı İmparatorluğunu kuruluşu sayfe 21]

Koyun Hisar muharebesinde Osmanın «Muzalon» işimli Rum kumandanına karşı kazandığı galibiyet sıralarında Akdeniz sahalarında bulunan Türk şövalyeleri Rumların sahil şehirlerile dahildeki Manisa, Alaşehir, Sart gibi halâ Bizans nüfuzuna tabi olan kasabaları şiddetle sıkıştırmağa başladılar. [1302] İmparator ihtiyar Andronikosun oğlu dokuzuncu Mihail Paleaologvlos islav ücretli askerlerine kumanda etmek üzere Anadoluya geldi. Bizans müverihlerinden Dokaspaçmrese göre Türkler evvela korktular fakat sonradan Mihalik pekde çarpışmek istemediğini görünce cesaret buldular ve İmparatoru müstahkem bir mevki olan Manisaya kaçmağa mecbur ettiler İşte bu hadise.

den sonra Şövalyeler yukarıda sayılan şehirlerin hemen hepsini muhasara ve zabdetmişlerdir.

Milâdı on beşinci asrın ikinci secnesinde [1402] Timur ordusu ile Yıldırım Bayazıt ordusu arasında yapılan Ankara muharebesinde Yıldırımın mağlûp olması üzerine Timur, torunu Mehmet sultanı Bayazıdın oğlu Süleymanı takibe göndermişti. Çünkü Süleyman, tam Timur askerleri Ankara kalesinin kapısını yetiştikleri zaman kaçmağa muvaffak olmuştu. Mehmet sultan Süleymanın Avrupaya firar ettiğini duyunca Manisadaki kışlık karargâhına çekildi. [Şerafetin cilt 1 sahife 255] Timur ise Kütahyayı oğlu Şehrühün idaresine bırakarak Ayasloğ, Efese hareket etti. Kuvvetlerini geriye çağırdı. 1402 kânunuevvelinde İzmiri Rodos şövalyelerinin elinden aldı. Sonra kışın mütebaki kısmını geçirmek üzere tekrar Efese hareket etti.

Buasıralarda (Sard) da Timur askerleri tarafından son defa olarak baştan aşağı istilâ edilmiş, ve bundan sonra dünya yüzündeki eski şöhretini ve hatta mevcudiyetini kaybetmiştir.

Eskiden bir buçuk milyonu sinesinde barındıran insanlık, ilim ve medeniyet merkezi olan Sardası ile bugünkü harap mahvolmuş Sardes görünce insan gayri ihtiyari bir acı duyuyor.

«Bin tepeler ve Sardın büyük binaları»

Asyanın meliki diye şöhret bulmuş olan Sardasın o kadar müzeyyen ve kıymetli binaları ve müdafaa için yapılan sur, hisır, ve duvarlarından bugün ancak birkaç taş kalmıştır. Akropolun işgal ettiği nokta arızalı bir tepedir. Fakat oranın şeklini bilmek bugün mümkün değildir. Bu mevki boz dağının çıkıntılarından birinin şubesidir. Akropola çıkmak için cenubi garbi tarafı biraz müsaittir. Diğer tarafların toprakları kolay ufalanır. Akropolda birkaç duvardan başka birşey yoktur. Akropolun böyle yok olması sebebi seller ve suların kemirmesile toprağın süratle tahribe uğramasıdır. İki katlı duvar ve bunun altındaki birkaç duvar parçası da istisna edilince eski tepenin bütün muhteviyatı yıkılmıştır.

Eskişehirin cenup tarafındaki tepelerin dağılması zemini o kadar yükseltmiştirki hafriyat yapmak için çok derine inmek lâzım gelecektir.

Lidyanın yerli mabudesi olan Sibeli namına yapılmış bir mabet vardı. Elan bakidir. Bu mabet şehrin iyonlar tarafından zabtı sıralarında yakılmıştır. Tarz mimarisi İyon tarzıdır. Âbidenin inşası miladdan evvel dördüncü asırdan sonradır. Hattâ tarz mimarisine göre İskender zamana ait olduğu bile söylenebilir. Mabet beyaz mermerden yapılmıştır.

Şarktan garba mütaveccihdir. Şarkcihetı Akropola dönmüştür. Diğeri paktul suyu macrasına muvazidir. Sütunlarından bugün yalnız ikisi ayaktadır. Direk başlıkları iyon tarz mimarısıdır. Ve kabartma zarif yaprak resimlerile süslenmiştir.

Akropol nşimali şarkında pek az nazardikkati celbeden bir tiyatro yeri vardır. Her taraf toprak altındadır. Sardesi tiyatrosu 10,000 seyirci alabilirdi [Şarl teksye vitrovdan nakil] tiyatro meydanının kutru 50 metrodur Harici kutru 110 metrodur.

Yarış yeri dağa müvazi olarak gider Şimal kolu taştan bir sıra kemerlerle tutulmuştur. O tarafındaki eski surların mahvolması şehrin büyüklüğünü anlamamıza manidir.

Lidyalı hükümdar ve büyük adamların mezarları, Tombe; Tümolosi dinilen büyük tepeler şeklinde idiki Bergama krallarının bu çeşit mezarlarına tesadüf edildiği gibi Hürmüs, Gediz nehrinin sağ sahilinde Litya kralının mezarlarıda bir sıra tepeler halinde görünür mezarlar etrafa ha-

kim olan bir yaylanın ortasındadır. Buraya ilk bakışta insanın gözü küçük bir dağa benzeyen büyük tepenin üzerinde durur. Müverrih Herodot burasını Krezüsün babası Alyatin mezarı olduğunu söyler. Herodot dirki:

«Lidyada bir abide vardırki büyüklüğü itibarile Mısır ve Babilin eserlerinden geri kalmaz. Bu eser Alyatin mezarıdır. Bunun esası yüksek bir temel üzerine mahrut şeklinde konulmuş ve yığılmış topraktır. Sanatkârların, amelelerin ve hafif kadınların eseridir bu abidenın tepesine her sınıf amelenin gördüğü işi üzerinde yazılan bir taş dikmişlerdir. Tomolos muhiti 1172 metrodır. Bin tepeler yanında birde göl vardırki Lidyaca ismi Cibgedir. Şimdiki ismi Marmara gölüdür. Bu göl Tomoloslar yapılırken çıkan toprağın bıraktığı boşluğa sonradan (?) yapılmıştır. Sardın bir sayfiye yeri idi (İsterebondan nakıl) bunun civarında İskenderin yaptırdığı Diyan mabedi var idi. Yeri mechuldur. Buradaki tepelerin adedi elliden fazladır. Ve bir kısmı üzerinde hafriyat yapılmıştır.

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

TÜRK TARİH

Halkevi Köycüler Şubesi Neşriyatından :

1 — Köy kitabı — Yazan : İlbay Salim Gündoğan

Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi neşriyatından:

1 — Öz Türkçe adlar — Derleyenler : Abdi Ağabey oğlu, Şevki Işıkman
2 — Çepniler (Balıkesirde) — Yazan : Çağış kamunu kamunbayı H. Akay
3 — Balıkesir inanmaları — derleleyen : Öğretmen Osma Balkır

Kaynak Neşriyatından :

1 — Kaynağın 1-12 Sayısı Birinci cilt
2 — » 13.24 » İkinci »
3 — Balıkesirde Bağcılık — Yazan : Kepsütlü oğlu Halil İbrahim

---

Balıkesir İl Basım yerinde basılmıştır

Sayısı 15 kuruştur